

«Σχολή Κοινωνικών Επιστημών»
«Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Σύγχρονες Δημοσιογραφικές Σπουδές»

Διπλωματική Εργασία

«Η αντιμετώπιση του κατηγορουμένου από τα εγχώρια ΜΜΕ»

Ασπασία Κόγκα

Α.Μ.: 503027

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δέσποινα Χρονάκη

Αθήνα, Ιούνιος 2019

“School of Social Sciences”

“Postgraduate Program of
Modern Journalism Studies”

Postgraduate Dissertation

“How local Media treat the accused”

Aspasia Kogka

A.M.: 503027

Supervisor: Despoina Chronaki

Athens, June 2019

Περίληψη

Οι εγκληματικές ειδήσεις (crime news) αποτελούν σημαντικό τμήμα της καθημερινής ειδησεογραφίας. Βασικός άξονας του παρουσιαζόμενου εγκλήματος θεωρείται ο κατηγορούμενος. Η παρουσίαση αυτού από τα Μέσα εξαρτάται από μια πληθώρα παραγόντων. Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στη μελέτη και ερμηνεία του τρόπου παρουσίασης του κατηγορουμένου από τα εγχώρια ΜΜΕ, υπό το πρίσμα της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας. Θα γίνει βιβλιογραφική επισκόπηση και θα διατυπωθούν οι κυρίαρχες επιστημολογικές προσεγγίσεις. Περίπτωση έρευνας θα αποτελέσει η υπόθεση του επιχειρηματία ενεχυροδανειστή Ριχάρδου Μυλωνά που, κατά το Νοέμβριο 2018, συνελήφθη για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση λαθρεμπορίου χρυσού. Θα επιλεγθούν δημοσιεύματα εφημερίδων του ηλεκτρονικού Τύπου, μέσα από τα οποία θα διαπιστωθεί αν ο κατηγορούμενος παρουσιάζεται με τρόπο σύμφωνο με τους υφιστάμενους κανόνες ηθικής και δεοντολογίας και θα ερμηνευθεί η κατασκευή της κοινωνικής και επαγγελματικής του εικόνας μέσω αυτών.

Λέξεις – Κλειδιά: δημοσιογραφία, ηθική, δεοντολογία, κατηγορούμενος, κοινωνική αναπαράσταση, τεκμήριο αθωότητας.

Abstract

Criminality is an important part of daily news. The main axis of the crime presented is the accused. His representation by the Media depends on a multitude of factors. The present paper aims to study and interpret how the accused is presented by domestic Media in the light of journalistic ethics and ethics. A bibliographic overview will be made and the dominant epistemological approaches will be formulated. A case of investigation will be the case of the pawnbroker entrepreneur Rihardos Mylonas, who was arrested in November 2018 for involvement in a criminal organization of gold smuggling. E-press newspapers will be selected to determine whether the accused is presented in a manner consistent with the existing ethical and ethical rules and interprets the construction of his social and professional image through them.

Key words: journalism, ethics, accuser, social representation, presumption of innocence.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κα Δέσποινα Χρονάκη, για την εξαιρετικά σημαντική συμβολή και βοήθειά της κατά την εκπόνηση της παρούσας.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	2
Abstract.....	3
Συντομογραφίες – Ακρώνυμα.....	9
Εισαγωγή.....	10
1. Δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία κατά την αναπαράσταση του κατηγορούμενου	13
1.1.Δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία στα σύγχρονα Μέσα.....	13
1.1.1. Η διάκριση, το περιεχόμενο και η λειτουργία τους.....	13
1.1.2. Δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία στην ψηφιακή ενημέρωση.....	16
1.2.Δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία: το κανονιστικό πλαίσιο και η εφαρμογή του στα Ελληνικά ΜΜΕ.....	18
1.2.1.Το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο δημοσιογραφικής δεοντολογίας και η σύγκρουση συμφερόντων.....	18
1.2.2. Η παρουσίαση του κατηγορουμένου στα ΜΜΕ.....	21
2. Αναπαράσταση κατηγορούμενου από τα Μέσα ως μέρους του εγκλήματος – κυρίαρχες επιστημολογικές προσεγγίσεις.....	25
2.1. Η προσέγγιση της Σχολής των Επιδράσεων (“Media Effects”) : εκφάνσεις και αναπαράσταση του κατηγορουμένου.....	25
2.1.1. Η υπόθεση των Επιδράσεων των ΜΜΕ.....	26
2.1.2. Η αναπαράσταση του κατηγορουμένου.....	28
2.2. Η προσέγγιση των Πολιτισμικών Σπουδών (Cultural Studies): εκφάνσεις και αναπαράσταση του κατηγορουμένου.....	29
2.2.1. Πολιτισμικές Σπουδές και αναπαραστάσεις.....	30
2.2.2. Η εγκληματικότητα και ο κατηγορούμενος υπό το πρίσμα των Πολιτισμικών Σπουδών.....	32
3. Μεθοδολογία.....	35
4. Αποτελέσματα έρευνας.....	39
4.1. Η κατασκευή της επαγγελματικής ιδιότητας του κατηγορουμένου.....	40
4.1.1. Η Καθημερινή.....	40
4.1.2. Espresso.....	42

4.2. Η κοινωνική κατασκευή του κατηγορούμενου μέσα από το τρόπο ζωής του.....	44
4.2.1. Η Καθημερινή.....	44
4.2.2. Espresso.....	46
4.3. Ο σεβασμός της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας του κατηγορουμένου ως εκφάνσεις της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας.....	47
4.3.1. Η Καθημερινή.....	48
4.3.2. Espresso.....	48
4.4. Το τεκμήριο της αθωότητας ως έκφανση της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας.....	50
4.4.1. Η Καθημερινή.....	51
4.4.2. Espresso.....	52
4.5. Η υπόθεση «Ριχάρδος» ως κριτική στους θεσμούς.....	54
4.5.1. Η Καθημερινή.....	54
4.5.2. Espresso.....	55
4.6. Σύνοψη.....	56
Συμπεράσματα.....	58
Βιβλιογραφία.....	64

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή/της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΚΑΙ ΑΚΡΩΝΥΜΑ

Άρ. Άρθρο

Βλ. Βλέπε

ΕΛ.ΑΣ. Ελληνική Αστυνομία

ΕΣΔΑ Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

ΕΣΗΕΑ Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών

Όπ.π. Όπου παραπάνω

ΚΠΔ Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

Σ. Σύνταγμα

ΧΘΔΕΕ Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ρόλος των Μέσων ως παράγοντας σχηματισμού των όρων συμμετοχής στη δημόσια σφαίρα και των φόβων για τις πιθανές επιδράσεις στις αντιλήψεις για την κοινωνική πραγματικότητα (Κωνσταντινίδου, 2001), αποτελεί διαχρονικά αντικείμενο μελέτης και έριδας μεταξύ διαφορετικών επιστημολογικών προσεγγίσεων. Πολλοί πιστεύουν ότι οι επιδράσεις των ΜΜΕ είναι δεδομένες, πλην όμως θα ήταν αδόκιμο να δεχτεί κανείς άκριτα τον απόλυτο ή κυρίαρχο χαρακτήρα αυτής της προσέγγισης που, όπως έχει αναδείξει η έρευνα στο πλαίσιο των Πολιτισμικών Σπουδών, πρόκειται για ένα επιχείρημα με αρκετά επιστημολογικά και μεθοδολογικά προβλήματα. Η πολυπλοκότητα της σύγχρονης κοινωνίας, σε συνδυασμό με την πληθώρα των προσλαμβανουσών που προέρχονται από διαφορετικές πηγές, όπως η οικογένεια, το σχολείο και η θρησκεία (Χρονάκη, 2018), οδηγεί αναπόδραστα στη θεώρηση ότι ο σχηματισμός της κοινής γνώμης αποτελεί πολυπαραγοντικό ζήτημα και βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τις ευρύτερες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες.

Οι τρόποι πρόσληψης και ερμηνείας των αναπαραστάσεων των Μέσων από τα ακροατήρια, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον όσον αφορά τις σχετικές με την εγκληματικότητα ειδήσεις (“crime news”). Ελλείπει προσωπικής εμπειρίας και γνώσεων αναφορικά με εγκλήματα που διαπράττονται σε τοπικό, εγχώριο ή διεθνές επίπεδο, τα ΜΜΕ αποτελούν τη μοναδική πηγή «εγκληματολογικής γνώσης» (Πανούσης, 1999) για τα ακροατήρια. Η σχετική ενημέρωση αποτελεί εκπλήρωση αφενός του δικαιώματος πληροφόρησής του κοινού, αφετέρου του ρόλου των Μέσων ως ελεγκτικών μηχανισμών των επίσημων φορέων, όπως οι δικαστικές και αστυνομικές αρχές.

Παρά ταύτα, πλήθος ερευνών, όπως ειδικότερα θα αναφερθούν στη συνέχεια, διακρίνουν μια σημαντική διάσταση μεταξύ της παρουσιαζόμενης από τα Μέσα εγκληματικότητας και των επίσημων στατιστικών στοιχείων (Reiner, 2007). Η γενεσιουργός αιτία της απόκλισης αυτής, θα πρέπει να αναζητηθεί στις παρούσες συνθήκες άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος σε συνάρτηση με τις κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες που το πλαισιώνουν. Η οργανωτική λειτουργία των εγχώριων και διεθνών ΜΜΕ –που ευνοεί την ανάπτυξη ανταγωνιστικών περιβαλλόντων

αριθμολαγνείας- καθώς και η ροπή του, τηλεοπτικού κυρίως, κοινού στο ανθρώπινο δράμα, έχουν ως συνέπεια την επιλεκτική μετάδοση ειδικών εγκλημάτων, προβαλλόμενων με τρόπο που επιδιώκει τον εντυπωσιασμό και όχι την ενημέρωση (Livingstone et al., 2001 & Greer, 2009). Ανά τακτά χρονικά διαστήματα παρουσιάζονται δημοσιεύματα για την έξαρση της εγκληματικότητας με τίτλους όπως «Η εγκληματικότητα αυτή την περίοδο χτυπάει κόκκινο» (ΣΚΑΙ, 24.04.2018), με επιλεκτική παρουσίαση των αυξημένων δεικτών και αποσιώπηση των αντίστοιχων μειωμένων. Ενδεικτικά, τα επίσημα στατιστικά στοιχεία της ΕΛ.ΑΣ., σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα “astynomia.gr” παρουσιάζουν τη μείωση των εγκλημάτων κατά της ζωής, με τις ανθρωποκτονίες να απαριθμούνται στις 105 το 2014 και 97 το 2018, την αύξηση εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας με τις ληστείες να απαριθμούνται στις 3.800 το 2014 και 4.357 το 2018 και τις παραβιάσεις του νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας να αριθμούν τις 410 το 2014 και 111 το 2018. Συνεπώς παρατηρείται μια διακύμανση των τιμών που χρίζουν καθολικής και όχι επιλεκτικής αναφοράς και ερμηνείας. Η εγκληματικότητα, κατά αυτό το τρόπο, «φωτίζεται» δυσανάλογα προς την πραγματική της διάσταση προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες των Μέσων (Surette, 2015).

Παρότι οι αφηγήσεις και αναπαραστάσεις του εγκλήματος, αποτελούσαν ανέκαθεν ένα αναπόσπαστο τμήμα της ανάλυσης περιεχομένου των ΜΜΕ (Reiner, 2007), ελάχιστες έρευνες ασχολούνται με τις ιδιαιτερότητες του δικαστικού και αστυνομικού ρεπορτάζ όσον αφορά το φερόμενο ως δράστη – κατηγορούμενο. Ο τρόπος παρουσίασης του τελευταίου, ως κύριου άξονα του εγκλήματος αλλά και ως ατόμου συγκεκριμένου κοινωνικού, οικονομικού και οικογενειακού υποβάθρου, βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση με την ακολουθούμενη δημοσιογραφική πρακτική. Η ψηφιοποίηση δε, της ενημέρωσης, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της –αδύνατη διόρθωση, αστραπιαία μετάδοση και αδυναμία ελέγχου λόγω τεράστιου όγκου – (Μήτρου, 2012) διαμορφώνει ιδιαίτερος την εφαρμοζόμενη δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία σε ζητήματα τέτοιας φύσεως.

Η παρούσα μελέτη καταπιάνεται ακριβώς με την αναπαράσταση του κατηγορουμένου από τα εγχώρια ΜΜΕ, ως παράγοντα και μέρος της παρουσιαζόμενης εγκληματικότητας. Το πρώτο κεφάλαιο, θα επιχειρήσει μια θεωρητική προσέγγιση της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας όσον αφορά την «κάλυψη» ειδήσεων σχετικών με τους φερόμενους ως δράστες του εγκλήματος, με ειδικότερη αναφορά στα

ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της διαδικτυακής ενημέρωσης και παράλληλη παράθεση σύγχρονων παραδειγμάτων. Εν συνεχεία, στο δεύτερο κεφάλαιο θα ερευνηθεί ο τρόπος πρόσληψης και ερμηνείας των εγκληματικών ειδήσεων από το κοινό, σύμφωνα με τις δύο κυρίαρχες επιστημολογικές προσεγγίσεις αυτές της Σχολής των Επιδράσεων (“Media Effects”) και των Πολιτισμικών Σπουδών (“Cultural Studies”). Στα επόμενα δύο κεφάλαια, θα παρουσιαστεί η έρευνα που θα πλαισιώσει το θεωρητικό σκέλος (ερευνητικό ερώτημα, δείγμα, ταυτότητα έρευνας, μέθοδος ανάλυσης και αποτελέσματα). Πρόκειται για περίπτωση μελέτης των αναπαραστάσεων κατηγορουμένου στον εγχώριο Τύπο και ειδικότερα του επαγγελματία ενεχυροδανειστή Δημητρίου – Ριχάρδου Μυλωνά, εναντίον του οποίου το Νοέμβριο του 2018 κινήθηκε ποινική δίωξη για τη τέλεση εγκλημάτων κακουργηματικής φύσης.

Τέλος, από το συνδυασμό των ανωτέρω θα εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με τον σύμφωνο ή μη -στις παρούσες δημοσιογραφικές αρχές ηθικής και δεοντολογίας- τρόπο μετάδοσης των σχετικών ειδήσεων, ενώ θα παρατεθούν προτάσεις για την υιοθέτηση πρακτικών και τη δημιουργία μηχανισμών που θα συμβάλουν στον εξορθολογισμό της ειδησεογραφικής διαδικασίας (συλλογή, επεξεργασία και παρουσίαση).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΥ

1.1. Δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία στα σύγχρονα Μέσα

Όπως εισαγωγικά αναφέρθηκε, η έννοια του εγκλήματος είναι μια κοινωνική κατασκευή, η διαμόρφωση της οποίας βρίσκεται σε συνάρτηση –από κοινού με άλλους παράγοντες – και με τα Μέσα (Surette, 2015). Δεδομένης αυτής της αλληλεπίδρασης, κρίνεται σκόπιμο να ερευνηθεί κατά πόσο η αναπαράσταση του κατηγορουμένου, ως αναπόσπαστου μέρους του προβαλλόμενου εγκλήματος, πραγματοποιείται με τρόπο συνυφασμένο στους κανόνες της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας. Οι τελευταίοι, εξαιτίας του σχετικιστικού τους χαρακτήρα, όπως αναλυτικά θα αναφερθεί και κατωτέρω, διαφέρουν τόσο τοπικά – χρονικά, όσο και ως προς το Μέσο. Η τήρηση των κανόνων ηθικής και δεοντολογίας, μεταβάλλονται στη ψηφιακή ειδησεογραφία, που κυριαρχεί στη σύγχρονη καθημερινή ενημέρωση, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη ξεχωριστή μελέτη της.

1.1.1. Η διάκριση, το περιεχόμενο και η λειτουργία τους

Οι κανόνες δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας, αφορούν ένα σύνολο κανόνων και αρχών με στοιχεία αλληλεπίδρασης, που καθορίζουν τον ευρέως και κοινωνικά αποδεκτό τρόπο άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Τέτοιες είναι για παράδειγμα η δημοσιογραφική ανεξαρτησία, η αρχή εξακρίβωσης των πληροφοριών καθώς και η προσωπική ανεξαρτησία και ηθική του δημοσιογράφου. Καθορίζονται κατά τη Δεληγιάννη (2004) από ένα σύνολο συνιστωσών όπως είναι η οικουμενική και προσωπική ηθική, οι κανόνες επαγγελματικής συμπεριφοράς και το εσωτερικό δίκαιο. Η συνθετική εφαρμογή τους αποτελεί τον ιδανικό τρόπο άσκησης του επαγγέλματος, χωρίς ωστόσο κάτι τέτοιο να είναι πρακτικά εφικτό λόγω του σχετικιστικού και ανομοιόμορφου χαρακτήρα τους, που πολλές φορές δημιουργεί ασάφειες και ανασφάλειες δικαίου.

Η ηθική και η δεοντολογία, παρότι τις περισσότερες φορές ταυτίζονται, αποτελούν δύο διαφορετικής προέλευσης συστήματα κανόνων που λειτουργούν συμπληρωματικά στο πεδίο της δημοσιογραφικής πρακτικής.

Πιο συγκεκριμένα, η δημοσιογραφική ηθική αποτελείται από ένα σύνολο άγραφων κανόνων δικαίου εσωτερικού χαρακτήρα και προέλευσης, ανάλογων του κοινωνικώς αποδεκτού πράττειν (Δεληγιάννη, 2004). Πρόκειται για μια αδιάκοπη διαδικασία, στην οποία κεντρικό ρόλο κατέχει ο επαγγελματίας δημοσιογράφος. Ο τελευταίος καλείται, προστατεύοντας παράλληλα τα δικαιώματά του, να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του τόσο απέναντι στα ακροατήρια, με την παροχή έγκαιρων και έγκυρων πληροφοριών, όσο και απέναντι στο εργασιακό του περιβάλλον, διαθέτοντας επαγγελματική ακεραιότητα και αξιοπιστία. Η δυσκολία ειδικότερου ορισμού της δημοσιογραφικής ηθικής έγκειται στη σχετικότητα της έννοιας, καθώς αυτή προκύπτει ως αποτέλεσμα μιας κοινωνικής διεργασίας σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο, σε συνδυασμό με τις προσωπικές αντιλήψεις του εκάστοτε επαγγελματία (Deuze, 2011). Ο τρόπος που συνεπώς διαμορφώνεται η ηθική, είναι ανάλογη των παρουσών κοινωνικών κατασκευών και της επιδράσεώς τους στα προσωπικά ιδεώδη του δημοσιογράφου. Οι Wilkins και Brennen (2004) θεωρούν ως παράγοντες επηρεασμού της ηθικής την αυτονομία σύνταξης, τον περιορισμένο χρόνο στην εποχή των ψηφιακών μέσων και των «ζωντανών» ειδήσεων, την έλλειψη επαγγελματικής επιμόρφωσης, καθώς και τον αυξημένο ανταγωνισμό που έχει καθιερωθεί ως απόρροια της εμπορικής λογικής της σύγχρονης δημοσιογραφίας. Παράλληλα, η προσωπική αντίληψη της ηθικής, αποτελεί τμήμα της γενικότερης κοινωνικής προσέγγισης προς αυτή. Υφίσταται, συνεπώς, σχέση επίδρασης μεταξύ κοινωνίας και δημοσιογραφίας, κατά το σχηματισμό της δημοσιογραφικής ηθικής.

Σε συνάρτηση με τις γενικότερες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες υπό τις οποίες διατυπώνονται, κατά τους ίδιους βρίσκονται και οι κώδικες ως αναπόσπαστο μέρος της δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Ως τέτοια ορίζεται το σύνολο ετερόκλητων και υποχρεωτικών κανόνων δικαίου που αποτελούν τρόπο αυτορρύθμισης εκ μέρους των ίδιων των επαγγελματικών οργανώσεων (Δεληγιάννη, 2004). Στόχος τους είναι ο προσδιορισμός της επαγγελματικής πρακτικής σε περιπτώσεις συγκρούσεων καθηκόντων, η οριοθέτηση των διαφόρων παραγόντων που πιθανώς επηρεάζουν την κρίση του δημοσιογράφου όπως η οργανωσιακή λειτουργία του Μέσου ή ακόμα και οι

εκδοτικές πιέσεις και συμφέροντα, καθώς και η ενδυνάμωση του δεσμού εμπιστοσύνης μεταξύ επαγγελματιών και ακροατηρίων (Wilkins & Brennen, 2004). Παράδειγμα τέτοιου συνόλου κανόνων, αποτελεί ο κώδικας της ΕΣΗΕΑ – ΠΟΕΣΥ (1998) που από πολλούς έχει χαρακτηριστεί και ως ο πληρέστερος σε θέματα αυτορρύθμισης και κάλυψης δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στα εθνικά και ευρωπαϊκά νομοθετικά κείμενα (Σύνταγμα, Ποινικός Κώδικας κ.α.), και σε διατάξεις του οποίου θα γίνει εκτενέστερη αναφορά παρακάτω. Παρά τον εξωγενή χαρακτήρα της θέσπισης των κανόνων δεοντολογίας, σε αντίθεση με των αντίστοιχων της ηθικής που προκύπτουν ως αποτέλεσμα κυρίως εσωτερικής διεργασίας, τα δύο είδη, αν μπορούμε να τα διακρίνουμε ως τέτοια, συγκλίνουν ως προς την άμεση επίδραση που δέχονται από τις ισχύουσες κοινωνικές συγκυρίες οι οποίες και αποτελούν την αιτία της συμπληρωματικότητάς τους. Τα ήθη, ως σύνολο κοινώς αποδεκτών ηθικών κανόνων, αποτελούν τη βάση εκείνη πάνω στην οποία δομούνται οι κώδικες δεοντολογίας από κοινού με τα κοινά νομοθετήματα.

Ο συγκερασμός των δύο έχει ως αποτέλεσμα τη θέσπιση ενός συστήματος καθοδήγησης και αυτορρύθμισης του επαγγελματία δημοσιογράφου, ειδικά για τις περιπτώσεις εκείνες που προκύπτουν συγκρούσεις δικαιωμάτων και συμφερόντων, όπως κατά την παρουσίαση των βασικών παραγόντων ενός εγκλήματος (έγκλημα, θύμα, θύτης). Εγείρονται αντιγνώμεις, βέβαια, σχετικά με το κατά πόσο οι προσδοκίες που γεννώνται από τις προβλέψεις αυτές έχουν ρεαλιστικό υπόβαθρο, δεδομένου ότι η επίλυση συγκρούσεων τέτοιου είδους επηρεάζεται από τον ανθρώπινο παράγοντα αλλά και τις ανά περίπτωση υφιστάμενες κοινωνικές συγκυρίες. Ο Αθανασιάδης (2011) διαπιστώνει ότι τις περισσότερες φορές η αρχή της διαφάνειας αλλά και η προστασία του δημοσίου συμφέροντος σε συνδυασμό με το δικαίωμα του κοινού στην πληροφόρηση, ερμηνεύονται λανθασμένα εκ μέρους των επαγγελματιών, οδηγώντας στη σχετικοποίηση των ατομικών δικαιωμάτων και στην προσβολή τους, με αποτέλεσμα τη μη εξυπηρέτηση της αντικειμενικής ανάγκης για ενημέρωση. Στον αντίλογο, δε, αυτής της προσέγγισης θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η προσβολή των ατομικών δικαιωμάτων, δικαιολογείται σε περιπτώσεις υψηλού κοινωνικού ενδιαφέροντος, ειδικά αναφορικά με εγκλήματα ιδιάζουσας μορφής, όπως εγκλήματα κατά ευαίσθητων ομάδων (π.χ. παιδιά) ή κατά της γενετήσιας ελευθερίας (π.χ. βιασμοί). Πρόκειται για ένα ζήτημα που θα ερευνηθεί εκτενέστερα στο τελευταίο μέρος του παρόντος κεφαλαίου.

1.1.2. Δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία στην ψηφιακή ενημέρωση.

Τα ψηφιακά μέσα, γενικά, και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ειδικότερα, έχουν μεταβάλει το τρόπο παραγωγής, κυκλοφορίας και κατανάλωσης της ειδήσης (Hermida, 2012). Η υπερκειμενικότητα, η διαδραστικότητα και η πολυμεσικότητα, ως χαρακτηριστικά γνωρίσματα της διαδικτυακής ενημέρωσης, καθώς και η ειδησεογραφία σε πραγματικό χρόνο, έχουν προκαλέσει τη σύγχυση των ρόλων, την απώλεια ελέγχου των επαγγελματιών δημοσιογράφων και την αντιστροφή της διαδικασίας παραγωγής και μετάδοσης των ειδήσεων. Οι αλλαγές, ωστόσο, δεν είναι μόνο τεχνολογικές, αλλά παρουσιάζουν άμεση επίδραση στη δημοσιογραφική κουλτούρα και ηθική (Deuze, 2011). Οι ήδη σχηματισθέντες κανόνες ηθικής και δεοντολογίας της «παραδοσιακής» δημοσιογραφίας, έχουν εφαρμογή και στον ψηφιακό χώρο, καλούνται όμως να επαναπροσδιοριστούν –όχι μεταβληθούν– στις κοινωνικοδομικές ιδιαιτερότητες αυτού (Majid, 2012).

Το «μοίρασμα» της εξουσίας μεταξύ ακροατηρίων και δημοσιογράφων για την κυκλοφορία και διάδοση των ειδήσεων έχει δημιουργήσει καινούργιες προκλήσεις. Οι παράγοντες διασφάλισης της δημοσιογραφικής ηθικής βρίσκονται υπό επαναδιαπραγμάτευση, λόγω της καθιέρωσης της δημοσιογραφίας των πολιτών (“citizen journalism”), των ερασιτεχνών δημοσιογράφων-σχολιαστών (“bloggers”) και των ψευδών-κατασκευασμένων ειδήσεων (Hayes et al., 2007). Η αξιοπιστία, η αυθεντικότητα, και η το κατά το δυνατόν εφικτή ουδετερότητα αποτελούν ζητούμενο και όχι δεδομένο της ψηφιακής δημοσιογραφίας. Ταυτόχρονα, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προάγουν την επικοινωνία και το χτίσιμο κοινοτήτων (Trottier & Fuchs, 2015), που κατά βάση ενστερνίζονται κοινές απόψεις και οπτικές. Δεν είναι λίγες οι φορές που εντός των κοινοτήτων αυτών σχηματίζονται «λαϊκά δικαστήρια», όπου η μεταξύ των μελών επικοινωνία αποκτά επιθετικό χαρακτήρα, παραμερίζοντας εξίσου γραπτούς και άγραφους κανόνες ηθικής. Οι αστραπιαίοι ρυθμοί διάδοσης, καθιστούν δυσχερή την επαλήθευση των πληροφοριών και την πολύπλευρη έρευνα, ενώ η προώθηση της δημόσιας έκφρασης οδηγεί σε αυθαίρετες κρίσεις με σοβαρό, σε ορισμένες περιπτώσεις, αντίκτυπο για τα άτομα που απασχολούν το κοινωνικό ενδιαφέρον.

Η απασχόληση των διαδικτυακών μέσων, και ειδικότερα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, με την εγκληματικότητα και το φερόμενο ως δράστη δεν είναι σπάνια. Αντιθέτως, αποτελεί συχνό φαινόμενο η χρήση των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης ως εργαλείων για τον εντοπισμό ενός εγκληματία από την ηλεκτρονική του παρουσία και την αποκομιδή αποδεικτικού υλικού, λόγω της απευθείας αδειοδότησης προς αυτό των ερευνητών εκ μέρους των διαχειριστών της σελίδας, γεγονός που εγείρει σοβαρά ζητήματα παραβίασης της ιδιωτικής σφαίρας (Trottier & Fuchs, 2014). Πλατφόρμες όπως το «facebook» και το «twitter», δεν χρησιμοποιούνται μόνο ως μέσα γνωστοποίησης των εγκλημάτων αλλά και ως βάση έναρξης δημοσίου διαλόγου, κριτικής και κινητοποίησης (ό.π.). Στα πλαίσια του δημοσίου διαλόγου για τα παρουσιαζόμενα εγκλήματα, ακολουθείται κατά κύριο λόγο μια επιλεκτική διαδικασία δημοσίευσης στοιχείων σχετικών με τους κύριους παράγοντες αυτών (κατά κύριο λόγο του κατηγορουμένου). Αυτό συμβαίνει τόσο λόγω του ελάχιστου διαθέσιμου χρόνου συλλογής και οργάνωσης των πληροφοριών στο διαδίκτυο, όσο και της προσπάθειας δημιουργίας εντυπωσιακών τίτλων και δημοσιευμάτων που θα προσελκύσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο κοινό. Αναπόδραστα, η ακολουθήση τέτοιων τακτικών, θέτει ενδεχομένως βάσεις για την ανάπτυξη διαλόγου και οδηγεί τις περισσότερες φορές στην άσκηση έντονης κριτικής εκ μέρους του κοινωνικού συνόλου, δημιουργώντας έτσι το λεγόμενο “naming and shaming” (σε ελεύθερη μετάφραση, στιγματισμός), και πιθανώς την αυθαίρετη απόδοση ευθυνών.

Τα ανωτέρω έχουν ως συνέπεια τη δημιουργία ενός «ηλεκτρονικού ποινικού μητρώου» (Πανούσης, 1999), όπου το άτομο, ανεξαρτήτως της τελικής κρίσης των δικαικών μηχανισμών, στιγματίζεται πιθανώς κοινωνικά και ηθικά, λόγω της ανεπιστρεπτί βλάβης της εικόνας του στον ψηφιακό κόσμο. Λόγω του ότι η μελέτη αυτή δεν αφορά το πως τα ακροατήρια προσλαμβάνουν και κατασκευάζουν την ιδέα του εγκληματία/κατηγορούμενου, δε μπορεί να πει κανείς με βεβαιότητα ότι πρόκειται για ένα είδος ηθικής αυτοδικίας, όπου οι ίδιοι οι πολίτες προχωρούν πρώιμα στην απόδοση δικαιοσύνης. Φαίνεται παρά ταύτα, ότι το φαινόμενο υποδαυλίζεται από την απροθυμία των μέσων μαζικής ενημέρωσης να εφαρμόσουν τους κανόνες δεοντολογίας που αφορούν τέτοιου είδους ειδήσεις.

1.2.Δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία: το κανονιστικό πλαίσιο και η εφαρμογή του στα Ελληνικά ΜΜΕ

Κατά το πρώτο τμήμα του παρόντος κεφαλαίου παρατέθηκαν συνοπτικά οι θεωρητικές προσεγγίσεις γύρω από τη δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία με αναφορά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ψηφιακού περιβάλλοντος. Στη συνέχεια θα συζητηθούν οι τρόποι που προσαρμόζονται στην ελληνική δημοσιογραφική πρακτική, μέσω της αναφοράς στα ισχύοντα κανονιστικά πλαίσια και μέσα από αναφορές σε συγκεκριμένα παραδείγματα. Λαμβάνοντας υπόψιν αφενός τη σχετικότητα των ηθικών προκλήσεων χρονικά και τοπικά και αφετέρου την ανυπαρξία de facto μεθόδου αντιμετώπισης συγκρούσεων συμφερόντων και δικαιωμάτων, θα ερευνηθεί το κατά πόσο οι σημερινοί επαγγελματίες ακολουθούν τους ενδεδειγμένους κανόνες και θα μελετηθεί το σύνολο των παραγόντων που λειτουργούν ανασταλτικά στην χάραξη και τήρηση μιας κοινής πορείας στην αντιμετώπιση του κατηγορουμένου από τα ελληνικά ΜΜΕ.

1.2.1.Το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο δημοσιογραφικής δεοντολογίας και η σύγκρουση συμφερόντων

Αναντίρρητα, ο ρόλος των ΜΜΕ στη γνώση που συλλέγουν τα ακροατήρια για τα εγκλήματα είναι ευρεία, αφού αποτελεί έναν από τους λίγους τρόπους με τους οποίους μαθαίνουν για το έγκλημα. Αυτός ακριβώς ο θεμελιώδης χαρακτήρας της δικαστικής και αστυνομικής ειδησεογραφίας έχει καταστεί έρεισμα μιας τριμερούς σύγκρουσης συμφερόντων: των ακροατηρίων, των επαγγελματιών δημοσιογράφων και του φερόμενου ως δράστη του εγκλήματος. Τα ισχύοντα κανονιστικά πλαίσια παρέχουν κατευθυντήριες γραμμές προς την κατά το δυνατό πιο ορθολογική επίλυση των ζητημάτων που ανακύπτουν, στην πράξη ωστόσο ελάχιστα τίθενται σε εφαρμογή ενώ παραμένει αμφίβολο κατά πόσο οι περιεχόμενες στους διάφορους κανόνες δεοντολογίας διατάξεις μπορούν να τύχουν εφαρμογής σε ρεαλιστικό πλαίσιο υπό τις παρούσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες.

Σε επίπεδο αρχής, μέλημα των ΜΜΕ, αποτελεί η ικανοποίηση των αναγκών ενημέρωσης και πληροφόρησης του κοινού (Μήτρου, 2012), με σκοπό, στα πλαίσια ενός ευνομούμενου δημοκρατικού κράτους, να περιέρχονται στον πολίτη όλες εκείνες οι πληροφορίες που θα του επιτρέπουν την άσκηση ελέγχου και κριτικής των επίσημων φορέων. Το δικαίωμα πληροφόρησης θεμελιώνεται τόσο ως ατομικό δικαίωμα, όσο και ως κοινωνικό αγαθό κατοχυρωμένο Συνταγματικά (άρ. 5^Α και άρ. 15 Σ.). Σε περιπτώσεις, μάλιστα, όπου το κοινωνικό ενδιαφέρον είναι υψηλό, όπως για εγκλήματα τελούμενα από πολιτικά πρόσωπα ή πρόσωπα υψηλής δημοσιότητας, γίνεται επίκληση του δημοσίου συμφέροντος προς ενημέρωση, προκειμένου να περιοριστούν τα ατομικά δικαιώματα του προβαλλόμενου ατόμου. Πρόκειται για το λεγόμενο «δικαιολογημένο ενδιαφέρον», όταν η «θυσία» των προσωπικών στοιχείων των κατηγορουμένων θεωρείται κατώτερη από το όφελος που θα αποκοιμίσει το κοινωνικό σύνολο από την ενδελεχή ενημέρωσή του (Χαραλαμπίκης, 2010; Μήτρου, 2012).

Παράλληλα, ο δημοσιογράφος κατά την εξάσκηση του επαγγέλματος του καλύπτεται από ένα σύνολο διατάξεων ευρισκόμενων αφενός μεν σε δημοσιογραφικούς κώδικες δεοντολογίας, αφετέρου δε στο Σύνταγμα και σε ειδικότερα νομοθετικά κείμενα. Το δικαίωμα της ελευθεροτυπίας (άρ. 14 Σ., άρ. 10 ΕΣΔΑ, άρ. 11 ΧΘΔΕΕ, άρ. 1 ΕΣΗΕΑ) κατοχυρώνει στον τελευταίο την ελευθερία συλλογής, επεξεργασίας, σύνταξης και δημοσίευσης όσων υποπέσουν στην αντίληψή του και θεωρηθούν από τον ίδιο άξια δημοσίευσης λόγω της σημαντικότητάς τους. Στο σημείο εκείνο της διαδικασίας μετά τη συλλογή και πριν τη δημοσίευση, υπεισέρχεται ο υποκειμενικός παράγοντας της προσωπικής αξιολόγησης του επαγγελματία δημοσιογράφου σχετικά με το δημοσιεύσιμο ή μη των πληροφοριών, σε συνάρτηση με τα διάφορα ηθικά διλήμματα από τα οποία πιθανότατα αυτές συνοδεύονται. Η κατά γενικές γραμμές επίλυση των ηθικών –και νομικών δικαιωμάτων –συγκρούσεων, άλλες φορές προτείνεται και άλλες επιβάλλεται από τα διάφορα κανονιστικά πλαίσια, με ευθεία αναφορά στο συμφέρον και τα δικαιώματα του προβαλλόμενου προσώπου, εν προκειμένω του κατηγορουμένου, ως περιορισμούς.

Εκκινώντας από την παραδοχή ότι ο καθένας, ακόμη και ο καταδικασθείς για το πιο ειδεχθές έγκλημα, έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικότητας και της προσωπικότητάς του (Press Complaint Commission UK, Guidance Note on the reporting of people

accused of crime, 2003), πρέπει να αναφερθεί ότι, παρότι η ελληνική δημόσια τάξη διαθέτει επαρκές προστατευτικό κανονιστικό πλαίσιο, ο κατηγορούμενος, ως ο λιγότερο επαρκώς εκπροσωπούμενος στα Μέσα, είναι εκείνος του οποίου τα δικαιώματα είναι πιο εύκολο να καταπατηθούν. Κατά την παρουσία του στα Μέσα, θα πρέπει να γίνεται πρωταρχικώς σεβαστή η προσωπικότητά του, ως τμήμα εν γένει της ανθρώπινης αξίας του (άρ. 5§1 Σ.), και δευτερευόντως η προστασία της ιδιωτικής σφαίρας του (άρ. 9§1 Σ., άρ. 9^A Σ., άρ. 8 ΕΣΔΑ, άρ. 7 ΧΘΔΕΕ), με τη μη δημοσιοποίηση στοιχείων σχετικών με την προσωπική, οικογενειακή και κοινωνική του ζωή. Ταυτόχρονα, η θέση του ως υπόπτου δε θα πρέπει να ταυτίζεται με την έννοια του «ενόχου» από τα Μέσα, ούτε με εκείνη του «κατηγορουμένου» σε στάδιο όπου δεν έχει κινηθεί επίσημα η ποινική δίωξη, σεβόμενα τα τελευταία τη βασική αρχή του τεκμηρίου αθωότητας, το οποίο υποχρεώνει το δημοσιογράφο να σέβεται την ποινική διαδικασία χωρίς να προεξοφλεί δικαστικές αποφάσεις (άρ. 2§1 περ. γ' ΕΣΗΕΑ), έτσι ώστε ο κατηγορούμενος να υποβληθεί μεταγενέστερα σε δίκαιη δίκη. Η επιλεκτική μετάδοση τμημάτων της ποινικής προδικασίας, στάδιο που προηγείται της παραπομπής του κατηγορούμενου στο ακροατήριο, οδηγεί σε μια άνιση εκπροσώπησή του στα Μέσα, με τον ίδιο να μην έχει τις περισσότερες φορές πρόσβαση σε αυτά για την προβολή της δικής του θέσης παρά μόνο διαμέσου του συνηγόρου του, ενώ παράλληλα αλλοιώνονται οι πραγματικές διαστάσεις του εγκλήματος. Τα ανωτέρω οδηγούν αναπόδραστα στην ανατροπή της μυστικότητας της διαδικασίας, την ευρεία γνωστοποίηση ιδιαίτερων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων και προσωπικών δεδομένων του κατηγορούμενου (ηλικία, εθνικότητα, ιδιότητα κ.α.), αλλά και την εκ των προτέρων «κρίση» αυτού από την κοινή γνώμη με βάση τις σχετικές με τη διάπραξη του εγκλήματος πληροφορίες που δημοσιεύονται.

Συνοπτικά, καθώς η νομική τεκμηρίωση εκφεύγει του αντικειμένου της παρούσης εργασίας, τα αναφερόμενα δικαιώματα και συμφέροντα των τριών μερών κατά την παρουσίαση ενός εγκλήματος στα Μέσα έρχονται σε άμεση σύγκρουση μεταξύ τους καθημερινά. Η επίκληση στο δικαίωμα της ελευθεροτυπίας και της πληροφόρησης χάριν του υψηλού δημοσίου συμφέροντος έχουν καταστεί πολλάκις δικαιολογητικοί παράγοντες καταπάτησης των δικαιωμάτων του κατηγορούμενου. Έτσι, προσφάτως στην υπόθεση του κατά συρροή δολοφόνου στην Κύπρο, Μεταξά («Ορέστης»), ήδη από τη στιγμή της συλλήψεώς του, και πάντως πριν την έναρξη της ακροαματικής διαδικασίας,

δημοσιεύθηκαν φωτογραφίες από την προσωπική και επαγγελματική του ζωή, αλλά και από το δικαστηριακό χώρο δίχως σκίαση, προσβάλλοντας το δικαίωμα – υποχρέωση σεβασμού της προσωπικότητας του κατηγορουμένου (protothema.gr, «*Serial Killer στην Κύπρο: Ο Νίκος Μεταξάς ξυλοκόπησε μέχρι θανάτου την 30χρονη από το Νεπάλ*», 10.05.2019).

Εν κατακλείδι, γίνεται αντιληπτό ότι η αντιμετώπιση του κατηγορούμενου από τα ΜΜΕ είναι ένα πολυπαραγοντικό ζήτημα, καθώς μόνη η ύπαρξη κανονιστικού πλαισίου δεν επαρκεί για την αντιμετώπιση των προκύπτοντων διλημμάτων. Όπως θα αναφερθεί και στο επόμενο και τελευταίο τμήμα του παρόντος κεφαλαίου, οι εξωγενείς παράγοντες, η υποκειμενικότητα της ηθικής του εκάστοτε επαγγελματία δημοσιογράφου και η διαφορετικότητα της κάθε περίπτωσης, καθιστούν ανέφικτη τη χάραξη μιας κοινής και αυστηρής πρακτικής.

1.2.2. Η παρουσίαση του κατηγορουμένου στα ΜΜΕ.

Η ποινική δίκη από μόνη της αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος λόγω του μυστηρίου που την περικλείει. Μεμπτές ηθικά συμπεριφορές, αποδοκιμαστέες από το κοινωνικό σύνολο λόγω του έκνομου χαρακτήρα τους, είναι ιδιαίτερα εμπορικές ανταγωνιστικά. Δημιουργείται έτσι μια αλυσιδωτή αλληλεπίδραση, κατά την οποία το μεγάλο έγκλημα δημιουργεί πιθανώς μεγαλύτερο ενδιαφέρον με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι πιθανότητες καταπάτησης των συμφερόντων και των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου (Μήτρου, 2012) μιας και αυξάνεται και ο βαθμός κάλυψης του γεγονότος από τα Μέσα. Στην καθημερινή ειδησεογραφία τα ακροατήρια έρχονται σε επαφή με τέτοια περιστατικά, που αποσκοπούν όχι μόνο στην ενημέρωση αλλά και στον εντυπωσιασμό του.

Ήδη από τα στάδια της προδικασίας και μετά τη σύλληψη του κατηγορουμένου, αποτελεί συχνό φαινόμενο η δημοσίευση στοιχείων για την οικογενειακή και επαγγελματική του κατάσταση κάτι που μπορεί να θεωρηθεί παραβίαση της ιδιωτικής σφαίρας και να έχει ευρύτερες συνέπειες, όχι μόνο για τον ίδιο, αλλά και το στενό οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον. Αξιοσημείωτο σε αυτό το σημείο είναι ότι αν κατέχει υψηλή θέση στο δημόσιο βίο το εν λόγω πρόσωπο ή απασχολεί έντονα την

επικαιρότητα, το δημόσιο ενδιαφέρον γίνεται ακόμα πιο έντονο, όπως και ο κίνδυνος παραβίασης της ιδιωτικότητας τους (Χαραλαμπίκης, 2010). Ταυτόχρονα, στοιχεία και καταθέσεις των προανακριτικών και ανακριτικών διαδικασιών έρχονται στο φως της δημοσιότητας με λεπτομερείς περιγραφές, ενάντια στην αρχή της μυστικότητας που διέπει το συγκεκριμένο στάδιο και που αποσκοπεί στην επί ίσοις όροις διεξαγωγή της δίκης. Κατά το ίδιο στάδιο σε αρκετές περιπτώσεις ο κατηγορούμενος παρουσιάζεται οδηγούμενος από τα σώματα ασφαλείας με χειροπέδες στις εισαγγελικές αρχές, προσβάλλοντας διάφορες εκφάνσεις της προσωπικότητάς του, όπως τη τιμή και υπόληψή του. Μια τέτοια περίπτωση είναι και του επιχειρηματία Χρύσανθου Αναγνωστόπουλου, κατηγορούμενου για συμμετοχή στην απόδραση του Βασίλη Παλαιοκόστα και Άλκετ Ριζαί το 2006 από τις φυλακές του Κορυδαλλού, ο οποίος, αφού αθώωθηκε, κινήθηκε νομικά εναντίον τηλεοπτικού καναλιού εθνικής εμβέλειας στο κεντρικό δελτίο ειδήσεων του οποίου προβλήθηκαν πλάνα κατά τη μεταφορά του στο δικαστήριο υπό τη συνοδεία αστυνομικών δυνάμεων, δίχως τη συναίνεσή του. Το παράνομο ισχύει εξίσου και για τις περιπτώσεις όπου το πρόσωπό του αλλοιώνεται ή σκιάζεται (Αναγνωστόπουλος, 2009), ενώ η ελαφριάς μορφής κάλυψη των χαρακτηριστικών, όπως αυτή σήμερα εφαρμόζεται, στην πραγματικότητα δεν αποκλείει την αναγνώριση του. Διχογνωμίες εγείρονται σχετικά με το δικαιολογημένο της απαγόρευσης αναμετάδοσης της δίκης, που απαγορεύεται ρητά από το ν. 3090/2002, ενώ η ποινική νομοθεσία στα πλαίσια του θεσμού της δημόσιας δίκης επιτρέπει την έμμεση, μόνο, δημοσιότητα αυτής μέσω της καταγραφής της με συγκεκριμένα μέσα. Κατά τη γράφουσα η εν λόγω απαγόρευση αποτελεί δείγμα της γενικότερης αναχρονιστικότητας των κείμενων διατάξεων, καθώς η προσωπικότητα του κατηγορουμένου έως εκείνο το χρονικό σημείο έχει ήδη αποκαλυφθεί, ενώ η δημοσιότητα της δίκης θα εξυπηρετούσε και την ελεγκτική εξουσία των ακροατηρίων για τις δικαστικές κρίσεις. Θα ήταν, έτσι, πιο εύκολο να ελεγχθεί μια εξουσία –η δικαστική– που αυτή τη στιγμή βρίσκεται στο απυρόβλητο, ενώ πρέπει να εξυπηρετεί την αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας και να εκπληρώνει το περί δικαίου αίσθημα. Περαιτέρω ανάλυση του συγκεκριμένου ζητήματος θα ξέφευγε του αντικειμένου της παρούσας εργασίας. Τέλος, πριν την εκκίνηση της δίκης, κατά τη διάρκειά της αλλά και μετά το πέρας της διαδικασίας, ο κατηγορούμενος, ανεξαρτήτως αποτελέσματος, γίνεται αποδέκτης ενός συνόλου χαρακτηρισμών (π.χ. «αδίστακτος»,

«πατροκτόνος» κλπ.) που δεν ανταποκρίνονται στην ουδέτερη παράθεση των σχετικών με το έγκλημα στοιχείων και αποτελούν προσβολή της προσωπικότητάς τους, μη επανορθωμένη ακόμα και μετά από αθωωτική απόφαση του δικαστηρίου (Χαραλαμπίδης, 2010). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Σίμου Σεισίδη, κατηγορουμένου για συμμετοχή στη τέλεση επτά ληστειών από το 2002 έως το 2006 από κοινού με το Μάριο Σεισίδη και Γρηγόρη Τσιρώνη. Ο «σκληρός αντιεξουσιαστής και μέλος των ληστών με τα μαύρα» όπως χαρακτηρίστηκε από την εφημερίδα «Η Καθημερινή» το 2010, αθώωθηκε το έτος 2011 για το σύνολο των κατηγοριών. Η απόδοση ιδιοτήτων όπως «σκληρός αντιεξουσιαστής» και «ληστής», ενοχοποιεί τον κατηγορούμενο σε χρονικό σημείο προγενέστερο της έκδοσης αποφάσεως και χαρακτηρίζει δραματικά την ιδεολογική του ταυτότητα που είναι ανεξάρτητη με την τέλεση του εγκλήματος αυτή καθ' αυτή.

Η συστηματική παραβίαση των κανόνων δεοντολογίας, έχει προκύψει ως αποτέλεσμα των υφιστάμενων κοινωνικοπολιτικών συγκυριών αλλά και της οργανωτικής δομής των ελληνικών μέσων. Η εμπορική λογική των σύγχρονων μέσων ενημέρωσης, οι χρονικές και διαφημιστικές πιέσεις, σε συνδυασμό με την εκβιομηχάνιση της προσωπικότητας (Seaton, 2011), έχει οδηγήσει σε παραγκωνισμό της προστασίας της και περιορισμό της ηθικής ανεξαρτησίας του δημοσιογράφου. Το φαινόμενο εντείνεται και από τη στάση του ίδιου του κοινού που έχει αποκτήσει τη νοοτροπία της «κλειδαρότρυνας» και αρέσκεται σε ειδήσεις συναισθηματικά φορτισμένες (όπως τα πρόσφατα παραδείγματα οικογενειακών τραγωδιών) και σε καταστάσεις αστυνομικού μυστηρίου. Πιο συχνά, συναντώνται τέτοια φαινόμενα σε προγράμματα ενημεροδιασκέδασης (infotainment), όπου το τεκμηριωμένο ρεπορτάζ αντικαθίσταται από το σκανδαλοθηρικό περιεχόμενο που αποσκοπεί στη συναισθηματική έξαρση του κοινού και άρα την πρόκληση αυξημένου ενδιαφέροντος (Thussu, 2007). Δε θα πρέπει, βέβαια, να παροράται η χρήση των Μέσων πολλές φορές ως εργαλείων εκ μέρους των πολιτικών φορέων για την πρόκληση λάθος εντυπώσεων και την επίτευξη, διάφορων από την ενημέρωση, σκοπιμοτήτων (Stenson & Sullivan, 2010), ειδικά σε περιπτώσεις τέλεσης πολιτικών εγκλημάτων ή εμπλοκής πολιτικών προσώπων. Μερίδιο ευθύνης, βεβαίως, έχουν και οι επαγγελματίες δημοσιογράφοι που παρουσιάζουν σοβαρά ελλείματα σχετικής επιμόρφωσης και εξάσκησης στα εδώ ερευνόμενα ζητήματα.

Ο σεβασμός του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου από τα Μέσα, προκειμένου ο τελευταίος να υποβληθεί σε μια δίκαιη δίκη, κατέστησε αναγκαία τη θέσπιση ενός κανονιστικού πλαισίου που θα επιλαμβάνονταν ζητήματα αναπαράστασης σε κρίσιμα χρονικά σημεία της διαδικασίας. Πράγματι, μια σειρά νομοθετημάτων (Ν. 3090/2002, Ν. 1730/1987, ΠΔ 77/2003), αποκλείουν τη χρήση εικόνων, απαξιωτικών χαρακτηρισμών, καθώς και οποιονδήποτε άλλων δηλωτικών της ταυτότητας του κατηγορουμένου και υπόπτου στοιχείων (θρησκευτικοί προσδιορισμοί, ιδιότητα κ.λπ.). Στην πράξη, ωστόσο, παρατηρείται ουκ ολίγες φορές παραβίαση των ανωτέρω που συνεπάγεται την καταπάτηση του δικαιώματος της προσωπικότητας και της προστασίας της ιδιωτικότητας του, με τις δημοσιογραφικές οργανώσεις και την ελληνική νομολογία¹ να δικαιολογούν αυτή χάριν του δικαιολογημένου δημοσίου συμφέροντος. Πρόκειται για ένα πολυπαραγοντικό ζήτημα, όπως ανωτέρω αναλύθηκε, θα πρέπει, ωστόσο, να προβληματιστεί κανείς για το ορθολογικό της εδώ εξεταζόμενης στάθμισης συμφερόντων και την εξακολούθηση τακτικών που θίγουν αφενός μεν τον ίδιο τον κατηγορούμενο, αφετέρου δε τον αναγκαία αμερόληπτο χαρακτήρα της διαδικασίας.

¹ Βλ. 3123/2011 ΠΠρΑΘ·ΝΟΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΩΣ ΜΕΡΟΥΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ – ΚΥΡΙΑΡΧΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

2.1. Η προσέγγιση της Σχολής των Επιδράσεων (“Media Effects”) : εκφάνσεις και αναπαράσταση του κατηγορουμένου

Η μετάδοση των σχετικών με το έγκλημα ειδήσεων (“crime news”), ακολουθεί ανοδική πορεία τα τελευταία πενήντα χρόνια (Reiner, 2007). Το ότι οι ειδήσεις για εγκληματικές ενέργειες φαίνεται να έχουν αυξηθεί δε σχετίζεται με το αν έχουν ή όχι αυξηθεί τα πραγματικά περιστατικά βίας (βλ. Barker & Petley, 2002). Είναι κυρίως αποτέλεσμα της ανάπτυξης των MME με περισσότερο ενημερωδιασκεδαστικό χαρακτήρα (βλ. Thussu, 2008) αλλά και της περαιτέρω εξειδίκευσης του επαγγέλματος του δημοσιογράφου πάνω σε διαφορετικά ρεπορτάζ (κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό). Επίσης, το ενδιαφέρον που προκαλεί η ενημέρωση γύρω από πρακτικές που βρίσκονται έξω από τα όρια του ηθικά και κοινωνικά αποδεκτού, είναι μια αμιγώς κοινωνική διαδικασία, μια πλατφόρμα στην οποία αναπαράγονται και επιβεβαιώνονται αξίες, και κανόνες κοινωνικής ρύθμισης και αυτορρύθμισης (π.χ. τι είναι καλό, κακό, δίκαιο κ.λπ.). Συνεπώς, οι αναπαραστάσεις του εγκλήματος, αλλά και του κατηγορουμένου και εγκληματία ως αναπόσπαστα τμήματα αυτού, έχουν καταστεί αντικείμενο έρευνας, κυρίως, ως προς το τρόπο πρόσληψης και ερμηνείας τους από τα ακροατήρια. Παρότι η εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων είναι δύσκολη στις ανθρωπιστικές σπουδές, λόγω της πληθώρας και της ρευστότητας των εξεταζόμενων παραγόντων (McLaughlin, 2005), η πρώτη από τις δύο κυρίαρχες επιστημολογικές προσεγγίσεις, αυτή που αντλεί από τη Σχολή των Επιδράσεων, υποστηρίζει την επίδραση των προβαλλόμενων στα Μέσα ειδήσεων στον προσδιορισμό της αντίληψης του κοινού για το κοινωνικό γίνεσθαι, γενικά, και την εγκληματική πραγματικότητα, ειδικότερα. Την παρούσα ενότητα θα απασχολήσουν τα κύρια σημεία

της ανωτέρω θέσης, που ωστόσο κατά τη γράφουσα παρουσιάζει σοβαρές ασυνέχειες και λογικά κενά, αναφορά στα οποία θα γίνει κατά το δεύτερο σκέλος του κεφαλαίου.

2.1.1. Η υπόθεση των Επιδράσεων των ΜΜΕ

Σημαντική μερίδα ερευνητών υποστηρίζει ότι το περιεχόμενο των Μέσων έχει συμπεριφορικές, αντιληπτικές ή γνωσιακές επιδράσεις στα ακροατήρια. Οι σχετικές έρευνες, που δέχονται ισχυρή κριτική για τη μεθοδολογία τους από εκπροσώπους των Πολιτισμικών Σπουδών, εκκινούν από την παραδοχή ότι τα ΜΜΕ παρέχουν το πλαίσιο πρόσληψης της πραγματικότητας αλλά και εκείνων των ιδεών και πεποιθήσεων που διαμορφώνουν την κοινή γνώμη (Κωνσταντινίδου, 2011). Τα ακροατήρια, έτσι, αντιμετωπίζονται ως παθητικοί αποδέκτες νοημάτων, προβαλλόμενων από τα ΜΜΕ, που θα διαμορφώσουν εν συνεχεία τη συμπεριφορά και τη ψυχολογία του (Παπαθανασόπουλος & Γιαννακουλόπουλος, 2014).

Η εγκληματικότητα, ως αναπόσπαστο τμήμα της κοινωνίας που συγκεντρώνει υψηλό ενδιαφέρον, αποτελεί συχνά αντικείμενο μελέτης της Σχολής Επιδράσεων. Ο Καρύδης (2010) υποστηρίζει ότι η εγκληματική πραγματικότητα είναι συνδεδεμένη με την αναπαράστασή της από τα Μέσα. Η εικόνα που προβάλλουν ταυτίζεται με εκείνη των τηλεθεατών, καθώς η εξάρτησή τους από αυτά είναι μεγάλη ώστε να αποδίδεται σημαντική βαρύτητα στα μηνύματα που μεταφέρουν (Λαμπροπούλου, 1999). Κατά τον Reiner (2007), τα ΜΜΕ επιδρούν πολλαπλώς σε όλους εκείνους τους παράγοντες που σχετίζονται με το έγκλημα, όπως είναι η αποδοχή του ως τέτοιου από την κοινωνία και η επιτυχία αντιμετώπισής του από τους κρατικούς μηχανισμούς, δημιουργώντας νέες αντιλήψεις και προβληματισμούς.

Πιο συχνά, συναντάται η μετά βεβαιότητας κρίση ότι η υπό συγκεκριμένες συνθήκες αναπαράσταση του εγκλήματος είναι συνδεδεμένη με την αύξηση των εγκληματικών συμπεριφορών, με τις έρευνες να επικεντρώνονται, κυρίως, στις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες, όπως οι ανήλικοι. Για παράδειγμα οι Παπαθανασόπουλος και Γιαννακουλόπουλος (2006), παρουσιάζουν ως δεδομένη την επίδραση της τηλεοπτικής βίας στη συμπεριφορά των παιδιών, με τη μορφή της ανάπτυξης μιμητικών

συμπεριφορών προς τις επιβλαβείς πράξεις. Ίδια στάση υιοθετεί και σημαντικό μέρος των μελετητών ψυχολογίας που ερευνούν ζητήματα επίδρασης των ΜΜΕ στους ανήλικους ως δέκτες και θεατές βίας (Σταθάκης & Παππά, 2011). Σε αντίστοιχα συμπεράσματα κατέληξε και η έρευνα των Huesmann & Taylor (2006) σχετικά με την επίδραση της βίας στη διέγερση βίαιων αισθημάτων και την ανάπτυξη αντίστοιχων συμπεριφορών σε ενήλικες και ανήλικους. Η προβολή εγκλημάτων στα Μέσα και η καλλιέργεια αισθημάτων παραβατικότητας αποκτούν σχέση αιτίου – αιτιατού κατά αυτό το τρόπο, κατατάσσοντας τα ΜΜΕ σε βασικό παράγοντα διαμόρφωσης της εγκληματικής πραγματικότητας.

Στον ίδιο άξονα επίδρασης του περιεχομένου των Μέσων στο ευρύ κοινό κινείται και η θεωρία που πλαισιώνει το «έγκλημα αντιγραφής» (“copycat crime”). Πρόκειται για έννοια που έκανε την εμφάνισή της στις αρχές του 1990 και που αναφέρεται στις περιπτώσεις εκείνες όπου διαπράττεται ένα έγκλημα που προσιδιάζει σε ένα άλλο προβαλλόμενο προγενέστερα από τα Μέσα (Surette, 2015). Η κάλυψη ενός εγκλήματος από τα ΜΜΕ, θεωρείται ότι εμπνέει άλλους εγκληματίες να ενεργήσουν με παρόμοιο τρόπο. Ως τέτοια περίπτωση, για παράδειγμα, θεωρήθηκε η απαγωγή, ο βιασμός και η δολοφονία μιας οκτάχρονης Κινέζικης καταγωγής το 1985 στη Βόρεια Καρολίνα, όταν δύο μήνες πριν το περιοδικό «Penthouse» είχε δημοσιεύσει φωτογραφίες Ασιατών δεμένων σε δέντρα (Marchand, 2006). Παρότι οι άνθρωποι μπορεί να είναι επιρρεπείς στην ανάπτυξη μιμητικών συμπεριφορών, δύσκολα θα μπορούσε κανείς να επαληθεύσει και να τεκμηριώσει με ασφάλεια τέτοιου είδους ταυτίσεις, όπως θα αναφερθεί και στην επόμενη ενότητα.

Μια τελευταία θεώρηση που εδράζεται στην παρούσα προσέγγιση είναι αυτή του αυξημένου φόβου θυματοποίησης, ως απόρροιας της διαστρεβλωμένης αναπαράστασης της εγκληματικής πραγματικότητας από τα Μέσα. Κατά το πρώτο κεφάλαιο, έγινε αναφορά στην απόκλιση μεταξύ των επίσημων αστυνομικών στατιστικών και τις πραγματικές διαστάσεις των εγκλημάτων, που φαίνεται να παρουσιάζονται πληθωρικά στα ΜΜΕ (Colbran, 2014 & Greer, 2010). Οι υποστηρικτές της Σχολής των Επιδράσεων ισχυρίζονται ότι η εκτίμηση του κοινού για την αύξηση της εγκληματικότητας, στηρίζεται αποκλειστικά στην εξάρτηση της σχετικής τους γνώσης από τα Μέσα, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η αίσθηση της θυματοποίησης των ίδιων, καθώς το κρατικό

σύστημα αδυνατεί να περιορίσει τα εγκληματικά φαινόμενα (Λαμπροπούλου, 1995). Πιο επιρρεπείς, μάλιστα, στην εκδήλωση τέτοιων πεποιθήσεων είναι οι χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου άνθρωποι ως πιο φοβισμένοι που χειραγωγούνται εύκολα (Reiner, 2007 & Davies et al. 2007). Η επίδραση των Μέσων έγκειται, στην περίπτωση αυτή, στο αυξημένο αίσθημα κινδύνου που προκαλείται από την υπερβολική παρουσίαση της εγκληματικής δραστηριότητας.

Οι ανωτέρω θεωρίες αποτελούν εκφάνσεις της επιστημολογικής προσέγγισης των Επιδράσεων, σχετικά με τις αναπαραστάσεις της εγκληματικής πραγματικότητας από τα Μέσα. Υιοθετούμενες από σημαντική μερίδα ερευνητών και μελετητών, γίνεται αποδεκτή πλήρως η άμεση εξάρτηση του κοινού από τα ΜΜΕ και την καθοριστικής σημασίας επιρροή αυτών στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των πολιτών με αρνητικές, τις πλείστες φορές, επιπτώσεις. Ο αντίλογος αυτών, που στηρίζεται κυρίως στη μονόπλευρη προσέγγιση μιας πολυδιάστατης σχέσης όπως αυτή των Μέσων με το κοινό, θα παρουσιαστεί στο δεύτερο τμήμα του παρόντος κεφαλαίου.

2.1.2. Η αναπαράσταση του κατηγορούμενου

Οι ερευνητές που ενστερνίζονται την αυξημένης έντασης επίδραση των Μέσων στο τρόπο αντίληψης και αντίδρασης του κοινωνικού συνόλου απέναντι στο έγκλημα, ακολουθούν την ίδια προσέγγιση και όσον αφορά την αναπαράσταση του κεντρικού παράγοντα αυτού: τον εγκληματία. Παρότι η παρούσα εργασία καταπιάνεται με την αντιμετώπιση του κατηγορουμένου από τα ΜΜΕ, ιδιότητας διαφορετικής από εκείνης του δράστη, πολλές φορές οι δυο τους ταυτίζονται, όπως και η αντιμετώπιση του κοινού απέναντί τους. Η κεντρική ιδέα που εδώ υποστηρίζεται, είναι πως τα Μέσα συμβάλλουν αποφασιστικά στη δημιουργία προκαταλήψεων και στερεοτύπων που διαμορφώνουν εν συνεχεία τη συμπεριφορά του κοινού απέναντι στο δράστη.

Ειδικότερα, κατά τον Πανούση (1999) ο εγκληματίας παρουσιάζεται ως ένας «Άλλος», αποξενωμένος κοινωνικά, με αποτέλεσμα την πραγματική του απομάκρυνση από το κοινωνικό σύνολο. Ο δράστης αναπαρίσταται αρνητικά κατά κύριο λόγο, χωρίς να συνδέεται με τις ευρύτερες αιτίες του εγκληματικού συμβάντος, γεγονός που συμβάλει στη μη κατανόηση του κοινού και άρα την ανάπτυξη συναισθημάτων φόβου και

δυσπιστίας απέναντί του. Η Λαμπροπούλου (1997) αποδίδει την αντίδραση αυτή στο ότι κύρια πηγή της καθημερινής γνώσης για την εγκληματική πραγματικότητα είναι τα Μέσα, τα οποία συνηθίζουν να αποδίδουν στον κατηγορούμενο ή δράστη συγκεκριμένες ιδιότητες (εθνικότητα, επαγγελματική ιδιότητα, οικογενειακή κατάσταση), δημιουργώντας στερεότυπα και προκαταλήψεις. Την ίδια άποψη περί δημιουργίας στερεοτύπων αποδίδει και η Surette (2015), σύμφωνα με την οποία τα Μέσα ανέκαθεν διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο στην απόδοση συγκεκριμένων χαρακτηριστικών σε κρίσιμες κοινωνικές ομάδες, πόσο μάλλον όταν αφορά περιπτώσεις εγκληματιών. Ως επακόλουθο, δημιουργούνται ετικέτες που καθιερώνονται και προσδιορίζουν ανάλογα και τις σχέσεις του κοινωνικού συνόλου με τους δράστες των εγκληματικών πράξεων. Το ίδιο υπογραμμίζει η Κωνσταντινίδου (2001: 91) λέγοντας ότι *«το έγκλημα παρουσιάζεται ως αναμενόμενη συμπεριφορά του δράστη που ενσαρκώνει το στερεότυπο»*, σε έρευνα που πραγματοποίησε για την εγκληματικότητα των Αλβανών μεταναστών και την αναπαράστασή της από τον Αθηναϊκό τύπο.

Η συμπεριφορά των ακροατηρίων απέναντι στο δράστη, και θα μπορούσε να υποτεθεί και ερευνηθεί μεταγενέστερα και σε σχέση με τον κατηγορούμενο, παρατηρείται ότι σύμφωνα με τις προαναφερόμενες τοποθετήσεις, που αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης αντίληψης περί των Επιδράσεων, είναι άμεσα συνυφασμένη με τον χειρισμό τους από τα Μέσα. Προσδίδεται έτσι σε αυτά άκριτα ο ρόλος του τιμωρού που επηρεάζει καταλυτικά τη γνώμη του παθητικού στη διαδικασία κοινού.

2.2. Η προσέγγιση των Πολιτισμικών Σπουδών (Cultural Studies): εκφάνσεις και αναπαράσταση του κατηγορουμένου

Η αναπαράσταση του εγκλήματος είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις γενικότερες κοινωνικοπολιτικές συγκυρίες ανά εποχή, καθώς τα ΜΜΕ προβάλλουν την κοινωνία μέσα από την οποία αυτό πραγματοποιείται (Livingstone, 2001). Από αυτή την παραδοχή εκκινεί η προσέγγιση των Πολιτισμικών Σπουδών, ασκώντας έντονη κριτική στη μονοδιάστατη οπτική των Επιδράσεων. Οι Πολιτισμικοί ερευνητές μελετούν τους τρόπους με τους οποίους τα ακροατήρια (και όχι ένα απροσδιόριστο κοινωνικά και πολιτισμικά κοινό) προσλαμβάνουν και ερμηνεύουν τα προβαλλόμενα. Στην παρούσα

ενότητα θα γίνει κριτική στις θέσεις της Σχολής των Επιδράσεων, θα αναλυθούν οι αντίστοιχες των Πολιτισμικών Σπουδών, ειδικότερα όσον αφορά την αναπαράσταση του εγκλήματος και του κατηγορούμενου ως τμήμα αυτού, ενώ παράλληλα θα εξηγηθεί το φαινόμενο των ηθικών πανικών ως μέσο κοινωνικού ελέγχου που επιβεβαιώνει τον πολυδιάστατο χαρακτήρα των κοινωνικών αναπαραστάσεων και αναιρεί τη θεωρητικού χαρακτήρα προσέγγιση των Επιδράσεων.

2.2.1. Πολιτισμικές Σπουδές και αναπαραστάσεις Μέσων

Η πραγματικότητα συνίσταται σ' ένα σύστημα κοινωνικών και πολιτιστικών κατασκευών (Burr, 2015). Τα Μέσα, όντας τμήμα του ευρύτερου κοινωνικού και πολιτικού περιβάλλοντος, παρέχουν σε καθημερινή βάση γνώσεις χρήσιμες στα ακροατήρια που αποτελούνται από ανθρώπους με διαφορετικό υπόβαθρο. Θα ήταν αδύνατο να προσπεράσει κανείς την πολυπλοκότητα της σύγχρονης κοινωνίας και την πληθώρα των διαφορετικών προσλαμβανουσών που δέχεται ένας άνθρωπος. Αυτός είναι και ο πυρήνας της ασκούμενης κριτικής στη θεωρία των Επιδράσεων.

Ειδικότερα, οι έρευνες που επικεντρώνονται στο πώς επιδρούν οι ειδήσεις στη συμπεριφορά του κοινού παρουσιάζουν μεθοδολογική ανεπάρκεια όσον αφορά ψυχολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες (Majid, 2012). Η ποσοτική έρευνα που χρησιμοποιείται τις περισσότερες φορές από τους μελετητές των Επιδράσεων δε μπορεί να εξάγει ασφαλή συμπεράσματα μη λαμβάνοντας υπόψιν τις εκάστοτε συγκυρίες, το χρόνο, το τόπο και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του ατόμου (Ditton et al., 2004) που καταναλώνει το περιεχόμενο των Μέσων. Οι τυχόν επιδράσεις θα πρέπει σύμφωνα με τη Livingstone (2001) να ερευνώνται υπό το πρίσμα ενός ευρύτερου πολιτισμικού και κοινωνικού πλαισίου. Τα MME προβάλλονται έτσι ως πανίσχυρα απέναντι στα ακροατήρια που αποκτούν παθητικό ρόλο και δεν αντιμετωπίζονται ως ένα σύνολο ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά, διαφορετικές σχέσεις και εμπειρίες. Βέβαια, είναι πιο εύκολο να επιρρίπτονται ευθύνες αναφορικά με τα διάφορα κοινωνικά προβλήματα, όπως η αύξηση της βίας, στα MME από το να έρθει κανείς αντιμέτωπος με τους πραγματικούς παράγοντες επηρεασμού των κοινωνικών τάσεων (Gauntlett, 2000). Για το λόγο αυτό το ερευνητικό ερώτημα «πώς επιδρά» θα πρέπει να αναπροσαρμοστεί

στο «αν όντως πρέπει να μιλάμε για επιδράσεις» (Barker & Petley, 2001) καθώς η σημασία έγκειται στο πώς τα ακροατήρια χρησιμοποιούν τα Μέσα και πώς καταναλώνει το περιεχόμενό τους (Ditton et al., 1999).

Η προσέγγιση των Πολιτισμικών Σπουδών, όσον αφορά τις αναπαραστάσεις, επικεντρώνεται σε αυτό που αναφέρονται οι Marchand et al (2009):

«Η κοινωνική αναπαράσταση είναι φαινόμενο κατ' εξοχήν σύγχρονο, συνδεδεμένο με δομές επικοινωνίας και διαμεσολάβησης μεταξύ ειδημόνων και κοινών ανθρώπων, όπως τους συναντούμε στην σημερινή κοινωνία μας... Η κοινωνία μας διαθέτει μια ειδική επικοινωνιακή οργάνωση μέσω ενός δικτύου διαμεσολαβητών (ΜΜΕ, δομές κοινωνικοπολιτισμικές και διάδοσης γνώσεων) και επαγγελματιών που συμμετέχουν στη δημιουργία καθημερινών αναπαραστάσεων.»

Οι εικόνες και τα νοήματα δεν προβάλλονται σε ένα παθητικό και ομοιογενές κοινό. Παράγοντες όπως η ηλικία, η φυλή, το γένος, η θρησκευτική και πολιτική ιδεολογία, το μορφωτικό επίπεδο, οι ισχύοντες κανόνες και η ηθική επηρεάζουν την επιρροή μιας είδησης σε ένα άτομο. Στο ευρύτερο, δε, περιβάλλον, υπάρχουν ήδη εδραιωμένες αντιλήψεις και αξίες μέσα από τις οποίες γίνεται η ερμηνεία και ο προσδιορισμός της κοινωνικής πραγματικότητας για κάθε πολίτη ξεχωριστά (Buckingham, 2002). Δε δημιουργούνται και δε μεταβάλλονται ριζικά νοήματα μέσω των αναπαραστάσεων στα μέσα, αλλά αποδυναμώνονται ή ενισχύονται ήδη υπάρχουσες αντιλήψεις. Περαιτέρω, διαφοροποίηση νοημάτων υφίσταται και από το ένα είδος Μέσου στο άλλο. Η μετάβαση από «παραδοσιακά» σε ψηφιακά μέσα, μετέβαλε ποικιλοτρόπως και το τρόπο παραγωγής και κυκλοφορίας του περιεχομένου αλλά και το τρόπο πρόσληψής του από το κοινό (Livingstone, 2001). Δε θα πρέπει να λησμονείται ότι η αμεσότητα και η διαδραστικότητα, ως κύρια χαρακτηριστικά της ψηφιακής ενημέρωσης, προσέδωσαν ενεργό ρόλο στο χρήστη όσον αφορά την πορεία της είδησης, μετατρέποντάς τον άλλες φορές σε δέκτη της πληροφορίας και άλλες σε παραγωγό ή αναμεταδότη αυτής. Η άμεση επαφή του με το περιεχόμενο αποτελεί έναν ακόμη συντελεστή διαμόρφωσης του τρόπου ερμηνείας του.

Βάσει των ανωτέρω, προκύπτει ότι η θεωρία των Επιδράσεων παρουσιάζει ιδιαίτερες ασάφειες και γενικεύσεις. Οι μελέτες αδυνατούν να εξάγουν ασφαλή συμπεράσματα, καθώς δε λαμβάνουν υπόψιν τους ένα σύνολο παραγόντων που λειτουργούν ουσιαστικά στην αντίληψη του κοινωνικού γίνεσθαι. Η παραδοχή ότι τα ακροατήρια ερμηνεύουν μονοδιάστατα κάθε αναπαράσταση, απηχεί μια παρωχημένη αντίληψη περί της παθητικότητας αυτού. Αναντίρρητα, τα Μέσα ως σημαντικός θεσμός αλληλοεπιδρούν με το κοινό, στα πλαίσια ωστόσο ενός ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου που περιλαμβάνει την οικογένεια, τη θρησκεία, τη φυλή κ.α. Η συμβολή τους στον σχηματισμό της αντίληψης της κοινωνικής πραγματικότητας είναι περιορισμένη και βρίσκεται πάντα σε συνάρτηση με τον χώρο και το χρόνο, καθώς τα ΜΜΕ ήδη απ' την απαρχή της λειτουργίας τους ακολουθούσαν την εξελικτική διαδικασία της κοινωνίας, μεταβαλλόμενα αναλόγως. Η υιοθέτηση έωλων πεποιθήσεων όπως αυτές που ανωτέρω αναφέρθηκαν σχετικά με την ανάπτυξη βίαιων συμπεριφορών, δεν ανταποκρίνεται στη σύγχρονη κοινωνία και την πολυπλοκότητά της.

2.2.2. Η εγκληματικότητα και ο κατηγορούμενος υπό το πρίσμα των Πολιτισμικών Σπουδών

Ο τρόπος πρόσληψης κι ερμηνείας αναπαραστάσεων σχετικών με το έγκλημα, έχει μελετηθεί ευρύτατα και από τους ερευνητές της Σχολής των Πολιτισμικών Σπουδών. Εν αντιθέσει με όσα συζητήθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, εδώ δε γίνεται δεκτή η διαστρεβλωμένη μετάδοση των σχετικών ειδήσεων και τα ΜΜΕ δεν λαμβάνουν το ρόλο του τιμωρού, προκαλώντας στο κοινό λανθασμένες εντυπώσεις και αισθήματα θυμού ή βίας. Τα Μέσα επικοινωνούν τις συνθήκες τέλεσης του εγκλήματος καθώς και τα στοιχεία που αφορούν τους κύριους παράγοντες αυτού (θύτης, θύμα, κατηγορούμενος), η επιρροή όμως της εγκληματικής ενέργειας αυτής καθ' αυτής σχετίζεται με ήδη υπάρχοντες κοινωνικούς και πολιτισμικούς κώδικες ερμηνείας της (Livingstone, 2001).

Πιο αναλυτικά, η αναπαράσταση ενός δράστη, θύματος ή κατηγορουμένου, όπως εν προκειμένω, δεν ακολουθεί προκαθορισμένους τρόπους, με αποτέλεσμα να μην έχει προκαθορισμένη επιρροή και στα ακροατήρια. Η προβολή των ανωτέρω βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαθέτουν (ηλικία, γένος,

επαγγελματική ιδιότητα, σεξουαλικότητα). Για παράδειγμα, δε λαμβάνουν όλα τα θύματα την ίδια προσοχή, καθώς ως «ιδανικό θύμα» θεωρείται το πρόσωπο εκείνο που συγκεντρώνει τα στοιχεία θα το νομιμοποιήσουν ως τέτοιο, όπως είναι ένας ανήλικος ή μια γυναίκα (Davies et al., 2007). Αντίστοιχα ισχύουν και για το δράστη ή τον κατηγορούμενο. Η ειδησεογραφική αξία του εγκληματικού συμβάντος καθορίζει επίσης την ένταση και τη μορφή της αναπαράστασης. Το δράμα, η αμεσότητα, η ταύτιση, η εγγύτητα, το ρίσκο, ο αιφνιδιασμός, οι συγκρούσεις και το ασυνήθιστο, αποτελούν κάποια από τα στοιχεία που αναζητούνται, παρότι όμως εμπεριέχουν το στοιχείο μιας ηθικής προηγούμενης αξιολόγησης από τη μεριά των MME, δε δημιουργούν νοήματα που άκριτα δέχεται το κοινό, αλλά αντίθετα βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τον κοινωνικό περίγυρο (Καρύδης, 2010, Jewkes, 2004). Το κάθε έγκλημα έχει τις δικές του ιδιαίτερες συνθήκες τέλεσης, ενώ η άποψη που υιοθετεί το εκάστοτε ακροατήριο είναι συνυφασμένη με τις γενικότερες πεποιθήσεις του, το μορφωτικό του επίπεδο, την κρατούσα ηθική και τα προσλαμβανόμενα από αυτό ερεθίσματα.

Ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της αναπαράστασης της εγκληματικής πραγματικότητας από τα MME επιβεβαιώνεται και από το φαινόμενο των «ηθικών πανικών» (“moral panics”), ως μέσο κοινωνικού ελέγχου. Η έννοια του ηθικού πανικού ορίζεται από τον Cohen (2002), ως το αίσθημα φόβου ότι η ευδαιμονία της κοινωνίας βρίσκεται σε απειλή. Τα στοιχεία που συγκεντρώνουν, σύμφωνα με τον ίδιο, είναι η ανησυχία έπειτα από κάποιο αντίστοιχο συμβάν που διαδίδεται ταχύτατα και με ένταση, η δυσαναλογία της έκτασης του προβλήματος και της αναταραχής, η εχθρότητα προς αυτούς που ευθύνονται και η ιδέα ότι αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου προβλήματος που απειλεί τις καθιερωμένες αξίες. Η κατ’ αυτό τον τρόπο διάχυση κινδύνων παίρνει μεγάλες διαστάσεις με την κοινωνική αντίδραση να είναι έντονη. Ως φαινόμενο, σχετίζεται, κυρίως, με την πολιτική καθώς χρησιμοποιείται ως μέσο κοινωνικού ελέγχου (Καρύδης, 2010). Κοινωνικός έλεγχος είναι η αυτορρύθμιση της κοινωνίας σύμφωνα με τις αρχές και τις αξίες που καθιερώνονται βάσει δομών όπως το σχολείο, η οικογένεια και τα MME και επιτυγχάνεται μέσω των ηθικών πανικών, ακριβώς γιατί διαμέσου της προβαλλόμενης απειλής, προκαλείται κοινωνική αντίδραση που απαιτεί την παρέμβαση των επίσημων φορέων προκειμένου αυτή – η απειλή – να αντιμετωπιστεί. Η σύνδεση μεταξύ τους και η επιβεβαίωση της θεωρίας των Πολιτισμικών Σπουδών σχετικά με την

απόρριψη των Επιδράσεων, βρίσκεται στο ότι για να τύχουν αποδοχής φαινόμενα όπως οι ηθικοί πανικοί, όπως υπογραμμίζει ο Καρύδης (2010), χρειάζεται ακροατήρια «πρόθυμα» να επηρεαστούν από την αναπαράσταση ενός σοβαρού επεισοδίου. Στηρίζεται επομένως, σε παγιωμένες στην κοινωνία αντιλήψεις και αξίες που θεωρείται εκ μέρους του κοινού ότι απειλούνται, ενεργοποιώντας μηχανισμούς αντίδρασης και μετέπειτα αντιμετώπισης.

Η αναπαράσταση του κατηγορουμένου, παρότι δεν υφίστανται για την ελληνική επικράτεια αντίστοιχη έρευνα, θα μπορούσε να υποτεθεί ότι ακολουθεί συνακόλουθα τα προαναφερόμενα μοτίβα. Η πρόσληψη και ερμηνεία αυτής –της αναπαράστασης– από το κοινό βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση τόσο από τις κοινωνικο-ηθικές και πολιτικές αντιλήψεις αυτού, όσο και από το τρόπο αντιμετώπισης του ίδιου του κατηγορούμενου από τα ΜΜΕ, που εξίσου επηρεάζεται από το κοινωνικό, πολιτικό και ιδεολογικό του υπόβαθρο.

Εν κατακλείδι, η αναπαράσταση της εγκληματικής πραγματικότητας, γενικά, και του κατηγορουμένου, ειδικά, ακολουθεί τις ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές συγκυρίες σε συγκεκριμένα προσδιορισμένο χρόνο και τόπο. Τα ίδια τα ακροατήρια, λόγω της πληθώρας των διαφορετικών προσλαμβανουσών, αντιλαμβάνονται διαφορετικά τις εκφάνσεις ενός εγκλήματος. Ως απόρροια αυτού υιοθετούν διάφορες αντιλήψεις, γεγονός που καθιστά αδύνατη την άκριτη κατηγοριοποίησή τους. Οι ηθικές και κοινωνικές τάσεις εναλλάσσονται διαρκώς και οι διάφορες μελέτες θα πρέπει να ακολουθούν τη ροή των αλλαγών προκειμένου να μπορούν να παραμένουν σύγχρονες και έγκυρες, δεχόμενες τον πλουραλιστικό χαρακτήρα της σύγχρονης εποχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η αντιμετώπιση του κατηγορουμένου από τα εγχώρια ΜΜΕ. Η έως τώρα βιβλιογραφική επισκόπηση αποτέλεσε τη θεωρητική βάση πάνω στην οποία θα στηριχθεί η έρευνα. Παρουσιάστηκαν τα σχετικά με την δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία ζητήματα, παρατέθηκαν τα αντίστοιχα κανονιστικά πλαίσια, εξηγήθηκε η πολυπλοκότητα της θεματικής και έγινε αναφορά στις δύο επιστημολογικές προσεγγίσεις που μελετούν τον τρόπο ερμηνείας και πρόσληψης των εγκληματικών ειδήσεων (crime news) από τα ακροατήρια. Η θεμιτή και ορθολογική παρουσίαση του κατηγορουμένου ως βασικού άξονα του εγκλήματος βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση με τη τήρηση των παρόντων κανόνων δεοντολογίας. Αποτέλεσμα αυτής της παρουσίασης αποτελεί η κοινωνική κατασκευή του κατηγορούμενου διαμέσου ακολούθησης συγκεκριμένων δημοσιογραφικών πρακτικών που απευθύνονται σε συγκεκριμένο κοινωνικό σύνολο, εντός προσδιορισμένου τοπικού και χρονικού πλαισίου, αποτελούμενο όμως από άτομα διαφορετικού πολιτικού, κοινωνικού και οικονομικού υποβάθρου.

Το ερευνητικό ερώτημα, σύμφωνα με τα ανωτέρω, προσδιορίζεται ως εξής: «Πώς παρουσιάζεται ο κατηγορούμενος από τα εγχώρια ΜΜΕ σύμφωνα με τις αρχές της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας;». Απάντηση θα επιχειρηθεί μέσα από την ανάλυση είκοσι δημοσιευμάτων του εγχώριου Τύπου με τη χρήση της ποιοτικής μεθόδου της θεματικής ανάλυσης με στοιχεία ανάλυσης λόγου (Guest et al., 2012).

Την περίπτωση μελέτης θα αποτελέσει η υπόθεση του Ριχάρδου Μυλωνά, γνωστού επιχειρηματία και επαγγελματία ενεχυροδανειστή, που κατά την 27^η Νοεμβρίου 2018 συνελήφθη από τις Ελληνικές Αστυνομικές Αρχές. Εναντίον του σχηματίστηκε ποινική δικογραφία κακουργηματικής φύσης για τα εγκλήματα, μεταξύ κι άλλων πλημμελημάτων, της σύστασης εγκληματικής οργάνωσης, της λαθρεμπορίας, της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της τοκογλυφίας. Απασχόλησε, δε, τα Μέσα και την κοινή γνώμη για χρονικό διάστημα δεκαπέντε, περίπου, ημερών, καθώς ο περιοριστικός όρος της προφυλακίσεως που του επιβλήθηκε, άρθηκε κατόπιν αιτήσεως του συνηγόρου του, με τα έως τότε δεδομένα να μην

αποδεικνύουν την πλήρωση των στοιχείων της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της λαθρεμπορίας. Στο παρόν χρονικό διάστημα, ο κ. Μυλωνάς διατηρεί την ιδιότητα του «κατηγορουμένου» λόγω μη παύσης της ασκηθείσας ποινικής δίωξης εναντίον του.

Η συγκεκριμένη υπόθεση αποτελεί ιδιαίζουσα περίπτωση εγκληματικής είδησης και επιλέχθηκε λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της. Αφορά ένα πρόσωπο γνωστό στην πλειονότητα του κοινού, λόγω της επιχειρηματικής του δραστηριότητας, γεγονός που συνεπάγεται πιο έντονο ενδιαφέρον και άρα μεγαλύτερη «κάλυψη» από τα Μέσα. Η ιδιότητα του κατηγορουμένου, ως επαγγελματία ενεχυροδανειστή, έχει επίσης σημασία, καθώς δραστηριοποιείται σε έναν κλάδο συνυφασμένο στην κοινή συνείδηση με έκνομες δραστηριότητες, όπως αυτές για τις οποίες κατηγορήθηκε, λόγω του ότι βρίσκεται εκτός τους θεσμοθετημένου τραπεζικού συστήματος. Η σύλληψή του απασχόλησε και τον πολιτικό χώρο, με σχετικές δηλώσεις του πρωθυπουργού Αλ. Τσίπρα και συχνές αναφορές από τα Μέσα στις πολιτικές διασυνδέσεις του κ. Μυλωνά. Πρόκειται, συνεπώς, για μια υπόθεση που έλαβε πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις, εκφεύγοντας από το αυστηρά ειδησεογραφικό πλαίσιο ενημέρωσης σχετικά με τα κύρια στοιχεία του εγκλήματος και τις συνθήκες τέλεσης. Αντιθέτως, όπως θα αναλυθεί εν συνεχεία, υπήρξαν συνεχείς αναφορές σε προσωπικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες του κατηγορουμένου.

Η παρουσίαση του κατηγορουμένου στα εγχώρια ΜΜΕ θα ερευνηθεί μέσα από δύο σκοπιές: η μια αφορά τη τήρηση της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και η άλλη την κοινωνική κατασκευή του κατηγορουμένου μέσα από την ακολούθηση συγκεκριμένων μοτίβων και πρακτικών. Ειδικότερα, και σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο, θα διαπιστωθεί ο σεβασμός ή όχι του τεκμηρίου της αθωότητας του κατηγορουμένου αλλά και η πιθανή παραβίαση της ιδιωτικής του σφαίρας, σε συνάρτηση με τη δημοφιλία του. Παράλληλα, θα εντοπιστούν λέξεις – κλειδιά, θα καταγραφεί το ύφος, ο σχολιασμός και η ενασχόληση των δημοσιευμάτων με τις διάφορες εκφάνσεις της προσωπικότητάς και της ζωής του. Ο τρόπος, δηλαδή, παρουσιάσής του στο ευρύ κοινό όχι μόνο ως κατηγορουμένου αλλά ως ατόμου δραστηριοποιούμενου στην επιχειρηματική, κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας.

Θα χρησιμοποιηθεί η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης, μιας ποιοτικής φύσης αναλυτικής μεθόδου που επικεντρώνεται όχι στην ποσότητα του φαινομένου αλλά στο είδος και τον χαρακτήρα του, στηριζόμενη κυρίως στην αντίληψη του ερευνητή και την ικανότητά του να εξάγει συμπεράσματα που βρίσκονται σε συνάρτηση με τις ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες εντός οποίων το φαινόμενο εξελίσσεται. Η συμμετοχική παρατήρηση του ερευνητή στοχεύει στην περιγραφή και την κατανόηση του φαινομένου. Δε στηρίζεται στη συλλογή αριθμητικών δεδομένων αλλά τον εντοπισμό και την εξήγηση των συμβόλων. Για το λόγο αυτό, κατά ένα μέρος της διακρίνεται από την οπτική του ερευνητή (Ισάρη & Πούρκος, 2015).

Δείγματα θα αποτελέσουν τα δημοσιεύματα δύο εφημερίδων καθημερινής κυκλοφορίας για το χρονικό διάστημα από 28 Νοεμβρίου 2018 έως 15 Δεκεμβρίου 2018, οπότε και πραγματοποιήθηκε η αποφυλάκιση του κατηγορουμένου με την επιβολή περιοριστικών όρων και σταδιακά εξασθένησε το ενδιαφέρον των Μέσων για την κάλυψη της είδησης. Θα χρησιμοποιηθούν δέκα δημοσιεύματα της «Καθημερινής» και δέκα αντίστοιχα της «Espresso», που αντλήθηκαν από τη διαδικτυακή τους έκδοση kathimerini.gr και espressonews.gr, αντίστοιχα.

Η επιλογή των εφημερίδων έγινε με κύριο κριτήριο τη διαφορετική προσέγγισή τους κατά την κάλυψη των ειδήσεων. Ειδικότερα, η «Καθημερινή» συγκαταλέγεται στον κλάδο της οικονομικής και πολιτικής ειδησεογραφίας, απασχολείται με θέματα επικαιρότητας, όπως η πολιτική, η οικονομία, τα πολιτιστικά, το αστυνομικό και δικαστικό ρεπορτάζ (hard news), ακολουθώντας κατά βάση τους κοινώς αποδεκτούς κανόνες δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας κατά την κάλυψή τους. Ενδεικτικά, στο διαδικτυακό τόπο της εφημερίδας, υπάρχουν ειδικότερες προβλέψεις περί πολιτικής ηθικής, επαλήθευσης και διόρθωσης των δημοσιευμάτων. Η «Espresso» διακρίνεται τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς την χάραξη πολιτικής. Εφημερίδα ενημερωτικού αλλά κυρίως ψυχαγωγικού περιεχομένου, φιλοξενεί κατά κύριο λόγο σκανδαλοθηρικό περιεχόμενο σχετικό με πρόσωπα δημοσιότητας (soft news), συνοδευόμενο συχνά από μεγαλεπήβολους τίτλους και αυξημένη χρήση συναισθηματικής γλώσσας (Carsten et al. 2012). Παρότι το έγκλημα αποτελεί μόλις το ένα τέταρτο της ύλης των Μέσων ενημεροδιασκέδασης (infotainment), στα οποία συγκαταλέγεται και η «Espresso», η κάλυψή του διαφέρει άρδην από τα ενημερωτικά.

Επικεντρώνεται κατά κύριο λόγο στα προσωπικά χαρακτηριστικά των υποκειμένων και λιγότερο στις κοινωνικές συνθήκες που περιβάλλουν τα εγκληματικά περιστατικά (Surette & Gardiner-Bess, 2014). Ο λόγος για τον οποίον δεν επιλέχθηκαν δύο παρόμοιου χαρακτήρα εφημερίδες, είναι διότι η συγκριτική μελέτη των εδώ αναφερόμενων θα καταλάβει ένα ευρύτερο φάσμα δημοσιογραφικών πρακτικών όσον αφορά την ηθική και δεοντολογία και τη σχέση τους με την παρουσίαση του κατηγορουμένου στα πλαίσια μιας ποινικής διαδικασίας.

Εν κατακλείδι, η έρευνα θα επιχειρήσει να απαντήσει στο ερώτημα: «Πώς παρουσιάζεται ο κατηγορούμενος από τα εγχώρια ΜΜΕ σύμφωνα με τις αρχές της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας;». Μέσω ενός περιορισμένου δείγματος προσδιορισμένου χρονικά, επιλέγονται τα δημοσιεύματα δύο εφημερίδων διαφορετικού προσανατολισμού προκειμένου να διαπιστωθεί το αν οι υιοθετούμενες δημοσιογραφικές πρακτικές ακολουθούν τους ισχύοντες κανόνες δεοντολογίας. Εκκινώντας από την παραδοχή ότι οι ασκούντες τη δημοσιογραφία οφείλουν καθολικά να σέβονται κάποια ελάχιστα όρια δεοντολογίας και ηθικής καθώς και την προστασία του δικαιώματος της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας του κατηγορουμένου, διακρίνονται δυο διαφορετικές αντιμετώπισεις μεταξύ των δυο εφημερίδων. Θα καταγραφούν τα διαφορετικά νοήματα και μοτίβα, θα κωδικοποιηθούν και θα συγκριθούν τόσο μεταξύ τους όσο και με τα ισχύοντα κανονιστικά πλαίσια. Περαιτέρω η ερμηνεία τους θα προσδιορίσει και το τρόπο κοινωνικής κατασκευής του κατηγορουμένου μέσα από τη χρήση συγκεκριμένης γλώσσας, ύφους και πρακτικών. Η επαγγελματική του δραστηριότητα, οι πολιτικές διασυνδέσεις, η προσωπική ζωή αλλά η προ υπάρχουσα δημοσιότητά του, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες διαμόρφωσης του τρόπου κάλυψης της εγκληματικής είδησης και της αντιμετώπισής του ως κατηγορουμένου. Τα ανωτέρω θα ερευνηθούν σε συνδυασμό με το θεωρητικό σκέλος που ήδη έχει παρατεθεί κατά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση των δυο πρώτων κεφαλαίων και σύμφωνα με τα διδάγματα της κοινής λογικής και πείρας, αφού κάθε είδηση ερμηνεύεται από τα ακροατήρια συνδεδεμένη με τις ευρύτερες παρούσες κοινωνικοπολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η αντιμετώπιση του κατηγορούμενου από τα ΜΜΕ στα πλαίσια της ποινικής δίκης, διαφέρει ανά περίπτωση. Παράγοντες επηρεασμού αποτελούν το είδος του Μέσου, η ιδεολογία που αυτό προσβέει, καθώς και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του προβαλλόμενου προσώπου, όπως η δημοφιλία του (Hovardas, 2014).

Το παρόν κεφάλαιο θα απασχολήσει η ανάλυση και ερμηνεία δέκα δημοσιευμάτων της εφημερίδας «Η Καθημερινή» και δέκα δημοσιευμάτων της εφημερίδας «Espresso» με χρόνο δημοσίευσης από 29 Νοεμβρίου 2018 έως 15 Δεκεμβρίου 2018. Η άντληση του δείγματος πραγματοποιήθηκε μέσω των διαδικτυακών ιστότοπων των εφημερίδων, όπως αυτοί αναφέρονται στο αντίστοιχο παράρτημα της Βιβλιογραφίας. Πρόκειται, συνεπώς, για δημοσιεύματα του ηλεκτρονικού Τύπου, περιεχόμενα σε εφημερίδες διαφορετικής ιδεολογίας με την πρώτη να προσανατολίζεται στην «αυστηρή» ειδησεογραφία ενημερωτικού περιεχομένου και τη δεύτερη να εντάσσεται στα Μέσα ενημεροδιασκέδασης με κύριο αντικείμενό της θέματα επικαιρότητας παρουσιαζόμενα από μια πιο ψυχαγωγικής φύσεως προσέγγιση (Reinemann et al., 2012).

Η υπόθεση «Ριχάρδος», που αποτελεί και το αντικείμενο έρευνας της παρούσας εργασίας, δεν αντιμετωπίστηκε ως συνηθισμένη είδηση για έγκλημα, αλλά εντάχθηκε σε ένα ευρύτερο πλαίσιο προβληματισμού που αφορούσε ποικίλους τομείς όπως η αποτελεσματικότητα των Εκτελεστικών και Αστυνομικών Αρχών, η άνθηση «έκνομων» επιχειρηματικών δραστηριοτήτων την εποχή της κρίσης, ακόμα και τα ισχύοντα πλαίσια σχετικά με τη δημοσιογραφική δεοντολογία. Για το λόγο αυτό τα αποτελέσματα θα συζητηθούν σε ξεχωριστές θεματικές ενότητες που αφορούν το τρόπο παρουσίασης του κατηγορουμένου και θα συνοδεύονται από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα των δύο εφημερίδων. Αυτές αποτελούν (α) η κατασκευή της επαγγελματικής ιδιότητας του κατηγορουμένου (β) η κοινωνική κατασκευή του κατηγορούμενου μέσα από τον τρόπο ζωής του (γ) ο σεβασμός της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας του κατηγορουμένου (δ) το τεκμήριο αθωότητας και (ε) η υπόθεση του Ριχάρδου ως κριτική στους θεσμούς. Θα μελετηθεί η διαφορετική προσέγγιση των δύο Μέσων, ενώ στο τέλος θα εξαχθούν συγκριτικά συμπεράσματα.

4.1. Η κατασκευή της επαγγελματικής ιδιότητας του κατηγορουμένου

Καθοριστικός παράγοντας στο τρόπο παρουσίασης της υπόθεσης «Ριχάρδος» αποτέλεσε η επαγγελματική δραστηριότητα του κατηγορουμένου. Ως επαγγελματίας ενεχυροδανειστής και ιδιοκτήτης αλυσίδας καταστημάτων εντός και εκτός της χώρας, ο Ριχάρδος Μυλωνάς αρκετά χρόνια πριν ξεκίνησε να απασχολεί την κοινή γνώμη μέσα από την έντονη τηλεοπτική διαφημιστική του παρουσία σε εκπομπές, κυρίως, ψυχαγωγικού περιεχομένου. Η προσωπικότητά του ταυτίστηκε με την επαγγελματική του δραστηριότητα. Και ενόσω ο ενεχυροδανεισμός είναι εξ ορισμού συνυφασμένος στην κοινή συνείδηση με το έκνομο και παράτυπο, ευρισκόμενος εκτός του θεσμοθετημένου χρηματοπιστωτικού συστήματος, η οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα τη τελευταία δεκαετία και προκάλεσε την αύξηση των σχετικών καταστημάτων, ενοχοποίησε περισσότερο την όποια σχετική δραστηριότητα (Knight & Stewart, 2016). Βάσει των ανωτέρω, και σε συνάρτηση με το γεγονός ότι η κατηγορία που αποδόθηκε σε αυτόν αφορούσε τη σύσταση εγκληματικής οργάνωσης με σκοπό τη λαθρεμπορία χρυσού, η επαγγελματική ιδιότητα του Μυλωνά αποτέλεσε στο σύνολο των δημοσιευμάτων, όπως εν συνεχεία θα αναλυθούν, τόσο μέσο προσδιορισμού του, όσο και αντικείμενο σχολιασμού.

4.1.1. Η Καθημερινή

Η «Καθημερινή» πραγματεύεται την επαγγελματική δραστηριότητα του Ριχάρδου Μυλωνά με δύο τρόπους: ο ένας αφορά τον προσδιορισμό αυτού, στα άρθρα όπου δε δημοσιεύονταν περαιτέρω προσωπικά στοιχεία, όπως το όνομα, και ο άλλος αφορά τον σχολιασμό και την κατασκευή της προσωπικότητάς του βάσει της επιχειρηματικής του δράσης.

Πιο συγκεκριμένα, κάποια από τα δημοσιευμένα (Σουλιώτης, 29.11.2018; 30.11.2018) άρθρα, κάνουν αναφορά σε «Έλληνα ιδιοκτήτη ενεχυροδανειστηρίων, με έντονη διαφημιστική παρουσία στα ΜΜΕ» και «ιδιοκτήτη αλυσίδας ενεχυροδανειστηρίων» αντίστοιχα. Πρόκειται για χρήση της επαγγελματικής ιδιότητας ως χαρακτηριστικού γνωρίσματος του Μυλωνά που, ενώ χρησιμοποιείται και στα υπόλοιπα δείγματα, εν προκειμένω προσδιορίζει τον κατηγορούμενο του οποίου τα προσωπικά στοιχεία

(ονοματεπώνυμο) μέχρι αυτό το χρονικό σημείο δεν έχουν δημοσιευθεί. Η δε έμφαση στην εθνικότητα του Μυλωνά, δημιουργεί μια σχέση πολιτισμική και κοινωνική με την έκνομη δραστηριότητα που περιγράφεται, και σε μεγάλο βαθμό αποτελεί και τοποθέτηση της εφημερίδας σε επίπεδο πολιτικής, απέναντι στο γεγονός της εγχώριας έκνομης δραστηριότητας ως χαρακτηριστικού μιας ευρύτερης κοινωνικής κρίσης (Conboy, 2013).

Το ενδιαφέρον, ωστόσο, επικεντρώνεται στην κατασκευής της προσωπικότητας του κατηγορουμένου μέσω του τρόπου παρουσίασης και σχολιασμού της επαγγελματικής του δραστηριότητας. Πιο έντονα συναντάται στα άρθρα γνώμης, όπου το υποκειμενικό στοιχείο είναι πιο έντονο και πολύ συχνά ο σχολιασμός απηχεί πιθανώς πτυχές των κυρίαρχων αντιλήψεων για το αντικείμενο που συζητάται. Έτσι ο Τάσος Θεοδωρόπουλος (01.12.2018) αναφέρει ότι *«Δε χωράει αμφιβολία ότι από τα αντιπαθέστερα συμπτώματα της κοινωνικής κατάρρευσης ήσαν αυτές οι πόρτες που με τεράστια γράμματα διαφήμιζαν ότι αγοράζουν χρυσό...»* για να προσθέσει στη συνέχεια ότι *«Λειτουργούσαν σαν οίκοι ανοχής της οικονομίας που η δημοσία αιδώς, ενώ τους αποδέχεται, δεν θέλει να τους ξέρει»*. Αποδίδει μέσα από την παράθεση της προσωπικής του κρίσεως, τη σχεδόν στερεοτυπική αντίληψη για το επάγγελμα του ενεχυροδανειστή στην εποχή της οικονομικής κρίσης. Μιας κρίσης αξιών όπου, κατά τον συντάκτη, υπάρχει εύφορο έδαφος για την «άνθηση» κοινωνικών παθολογιών, όπως είναι τα ενεχυροδανειστήρια (Knight & Stewart, 2016). Η ίδια άποψη καταγράφεται σε αντίστοιχο άρθρο – γνώμης – (Τσιντσίνης, 02.12.2018) μιλώντας για *«λούμπεν επιχειρηματικότητα»* και *«επιχειρηματικό μοντέλο που βασίζονταν στην εξαργύρωση της δυστυχίας...»*. Τα ειρωνικά και καυστικά σχόλια των συντακτών αναγάγουν τον ενεχυροδανεισμό σε ένα ζήτημα ηθικής, αποδίδοντάς του σκοπούς οικονομικής εκμετάλλευσης και τυχοδιωκτισμού. Επίσης, σκιαγραφούν τη δραστηριότητα ως ένα σύστημα που συντηρεί και υποβοηθά τη συνέχιση παράνομων και δόλιων δραστηριοτήτων υπό τον μανδύα της ενεχυροδανειστικής επιχειρηματικότητας (*«έχει συγγένειες με τα άλλα δύο μεγάλα κόλπα του καθωσπρέπει ελληνικού επιχειρείν: Την ελληνική πολυεθνική των φτηνών κοσμημάτων με τα πειραγμένα βιβλία· και τις αγορές ακινήτων μέσω POS.»*). Όχι ουσιαστικά, αλλά διαφορετική είναι η προσέγγιση της Φωτιάδη (03/12/2018) που παρουσιάζει το χρονικό «εξάπλωσης» των ενεχυροδανειστηρίων, ως κοινωνικό προβληματισμό και απόρροια της οικονομικής

κρίσης («..από 300 νόμιμα και άλλα τόσα παράνομα προ κρίσης έφτασαν τις 4.500 χιλιάδες πανελλαδικώς» και «Η παραδοσιακά περιθωριακή ενασχόληση του ενεχυροδανειστή άρχισε να γίνεται περιζήτητη μετά τις πρώτες περικοπές μισθών και συντάξεων»), τονίζοντας τον παράνομο χαρακτήρα της πλειοψηφίας αυτών βάσει επίσημων στατιστικών στοιχείων («Εν προκειμένω τα όρια μεταξύ νόμιμου και παράνομου είναι δυσδιάκριτα, απαντά στην Κ ο κ. Θεόδωρος Φλωράτος, πρώην διευθυντής κεντρικής υπηρεσίας ΣΔΟΕ») (Aalbers, 2009. Τοποθετεί, έτσι, την υπόθεση «Ριχάρδος» στο επίκεντρο μιας συζήτησης σχετικά με το έκνομο της συγκεκριμένης δραστηριότητας αλλά και τις ελλείψεις των ισχυόντων κανονιστικών πλαισίων. Εκτός όμως από τον θεσμικό και κοινωνικό τρόπο με τον οποίο οι αρθρογράφοι συζητούν το θέμα, προκύπτει και μια πολιτισμική αφήγηση γύρω από την προσωπικότητα του Μυλωνά. Χαρακτηρίζεται στα ίδια δημοσιεύματα πολλάκις ως «ζωντανή γελοιογραφία της κρίσης», «χρυσοθήρας» και «επιτήδειος επιχειρηματίας» (Θεοδωρόπουλος, 01.12.2018) ενώ κατά τον Τσιντσίνη πρόκειται για έναν «γυφτοπέδιλο αεριτζή» και «σπλαχνικό ντίλερ όπου παρουσίαζε τη μιζεροχοϊά περίπου σαν φιλανθρωπία...». Χαρακτηρισμοί όπως ‘γελοιογραφία’, ‘μιζεροχοϊά’, ‘γυφτοπέδιλος’ ή ‘αεριτζής’ υποδηλώνουν μια πλαισίωση του Μυλωνά με όρους τάξης. Μέσα στο πλαίσιο αυτό σκιαγραφείται ως κάποιος που κερδίζει χρήματα από μια αμφίβολων οικονομικών προδιαγραφών δραστηριότητα με εφήμερο χαρακτήρα, στην οποία επιπλέον αντικατοπτρίζεται και το χαμηλό αισθητικό, ταξικό και κοινωνικό του επίπεδο (Trigg, 2001).

4.1.2. Espresso

Αντίστοιχης αντιμετώπισης τυγχάνει ο κατηγορούμενος και στα δημοσιεύματα της εφημερίδας «Espresso», με πιο έντονο το κριτικό στοιχείο και τη χρήση ειρωνικής και καυστικής γλώσσας.

Πιο συγκεκριμένα σε άρθρο ανώνυμου συντάκτη με τίτλο «Γιοι, σαμπάνιες και βίλα με πισίνα για τον Ριχάρδο» (Espresso, 29.11.2018) γίνεται αναφορά στο «επιχειρηματικό δαιμόνιο του Δημήτριου – Ριχάρδου Μυλωνά» που «κατάφερε να μετατρέψει τα θεωρούμενα ως άντρα τοκογλυφίας ενεχυροδανειστήρια σε αθώες επιχειρήσεις δανεισμού

μετρητών». Αποκαλούμενος ως «βασιλιάς του χρυσού» στα περισσότερα από τα δημοσιεύματα, ο κατηγορούμενος παρουσιάζεται ως εκείνος που «εκμεταλλεύτηκε την οικονομική κρίση ανοίγοντας σαν μανιτάρια τα ενεχυροδανειστήρια» (Πάνου, 29.11.2018) με «άριστη γνώση του μάρκετινγκ» έτσι ώστε να «κρύβει κάτω από το μανδύα της νομιμότητας την ασύστολή εκμετάλλευση χιλιάδων πολιτών που εξαθλιώθηκαν οικονομικά στα χρόνια της κρίσης» (στο άρθρο «Γνωστός παρουσιαστής μπλεγμένος με τη μαφία του χρυσού», 30.11.2018). Στην ίδια ακριβώς ένταση σε επόμενο ανώνυμο άρθρο (Espresso, 01.12.2018) γίνεται αναφορά στον «χορό εκατομμυρίων που είχε στηθεί στις πλάτες πολιτών οι οποίοι βρέθηκαν σε οικονομική δυσχέρεια».

Στην περίπτωση της «Espresso» η ιδιότητα του ενεχυροδανειστή δεν χρησιμοποιείται προσδιοριστικά, αλλά αποκλειστικά με σκοπό την καυστική κριτική με πληθώρα μεταφορών, ειρωνικών σχολίων και υπερβολών, χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν κατά κανόνα τα Μέσα ενημεροδιασκέδασης (Thussu, 2007). Δεν απασχολείται με τον ενεχυροδανεισμό ως κοινωνικό καρκίνωμα αναζητώντας αιτίες και σχετικά στοιχεία, όπως κάνει η «Καθημερινή», αλλά τον ταυτίζει με την παρανομία του πολυτελούς τρόπου ζωής του κατηγορουμένου, αποδίδοντας στον τελευταίο το ρόλο του τυχοδιώκτη και του τοκογλύφου».

Οι συντάκτες και των δύο Μέσων, συνοπτικά, τοποθετούνται κριτικά σχετικά με τα όρια νομιμότητας του επαγγελματικού ενεχυροδανεισμού. Δαιμονοποιούν τη δραστηριότητα του κατηγορούμενου, παρουσιάζοντας το Μυλωνά ως καταχραστή ατομικών περιουσιών οριοθετώντας την κριτική τους περισσότερο με όρους ηθικής παρά οικονομίας ή πολιτικής. Καταδεικνύουν το ηθικά και κοινωνικά μεμπτό των επιχειρηματικών του κινήσεων, απηχώντας την ευρέως διαδεδομένη άποψη ότι οι ενεχυροδανειστές εκμεταλλεύονται τη δυστυχία των οικονομικά αδύναμων για να πλουτίσουν. Η ειδοποιός διαφορά των δύο έγκειται στον τρόπο προσέγγισης. Ο σχολιασμός της «Καθημερινής» παρουσιάζει κοινωνικό και πολιτικό χαρακτήρα, ενώ η «Espresso» καταδικάζει, κυρίως, το τρόπο ζωής του κατηγορούμενου (lifestyle) μέσω της επιχειρηματικής του ιδιότητας. Θα ήταν, ωστόσο, άτοπο να υποστηρίξει κανείς ότι η παρουσίαση της επαγγελματικής δραστηριότητας του κατηγορούμενου από τα Μέσα, κατασκεύασε με κάποιο τρόπο την εικόνα του κατηγορουμένου στην αντίληψη του ευρέως κοινού ή δημιούργησε εγκληματικά στερεότυπα. Αυτό, διότι, τα δείγματα που παρατέθηκαν απηχούν ήδη

κρατούσες απόψεις, δεν τις δημιουργούν πρωτογενώς (Πανούσης, 2010). Πρόκειται για προκαταλήψεις προϋπάρχουσες, που ενισχύουν την επιστημολογική προσέγγιση των Πολιτισμικών Σπουδών κι όπου σύμφωνα με τον Buckingham (2012) τα Μέσα δεν επιδρούν στα ακροατήρια, αφού αυτά έχουν ήδη διαμορφωμένες αντιλήψεις που αλληλοεπιδρούν με τα δημοσιεύματα. Κάτι αντίστοιχο συνέβη και στην υπόθεση «Ριχάρδος» όπου το «παράτυπο» επιχειρηματικό προφίλ του Μυλωνά παρουσιάστηκε ως κοινώς αποδεκτό δεδομένο.

4.2. Η κοινωνική κατασκευή του κατηγορούμενου μέσα από το τρόπο ζωής του

Όπως εισαγωγικά αναφέρθηκε, η είδηση της κατηγορίας του «Ριχάρδου» για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση λαθρεμπορίας χρυσού, απασχόλησε τα Μέσα όχι τόσο κατά το ποινικό διαδικαστικό της σκέλος, αλλά ως προς τις κοινωνικές και πολιτικές της εκφάνσεις. Η επαγγελματική του ιδιότητα, αλλά και η ήδη υπάρχουσα δημοσιότητά του αποτέλεσαν το έναυσμα για την απασχόληση των Μέσων με τη δημόσια εικόνα του. Όπως θα διαπιστωθεί και από την ανάλυση των δειγμάτων, τόσο τα σχόλια όσο και οι φωτογραφίες που συνοδεύουν τα δημοσιεύματα αποδίδουν μια εικόνα που βρίσκεται σε συνοχή με την κυρίαρχουσα στο κοινωνικό σύνολο άποψη, σχετικά με τον προκλητικά πολυτελή βίο των ενεχυροδανειστών.

4.2.1. Η Καθημερινή

Η αναφορά στην κοινωνική παρουσία του Μυλωνά συναντάται στην «Καθημερινή», εξίσου στα άρθρα γνώμης και τα ρεπορτάζ, πλαισιώνοντας την κριτική τοποθέτηση των συντακτών σχετικά με τον παράτυπο χαρακτήρα των δραστηριοτήτων του που μπορούν να δικαιολογήσουν έναν πλουσιοπάροχο τρόπο ζωής.

Πιο συγκεκριμένα, σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο *«Αθώος δηλώνει ο ιδιοκτήτης αλυσίδας ενεχυροδανειστηρίων για το κύκλωμα λαθρεμπορίας χρυσού»* (30.11.2018) γίνεται αναφορά στο *«υπερπολυτελές γιοι που διέθετε και το οποίο είναι άνω των 20 μέτρων»*, ενώ ο Θεοδωρόπουλος (01.12.2018) σε άρθρο γνώμης κάνει λόγο για *«σαμπάνιες και μικρές Βερσαλλίες με πρόσοψη δωρικού ρυθμού και θερμική πισίνα που μοιάζουν με*

κακόγουστο ανέκδοτο». Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται ο Τσιντσίνης (02.12.2018) που προσδιορίζει το Μυλωνά ως άνθρωπο που *«κατηγορείται τώρα για λαθρεμπόριο και δεν υπήρξε ποτέ κρυφός»* καθώς *«είχε την τόλμη να συνδυάζει τη χρυσοκόκκινη ρόμπα με την πλαστική παντόφλα, δύσκολα περνούσε απαρατήρητος»*. Τα παραπάνω αποτελούν σχολιασμό του προφίλ που ο ίδιος ο κατηγορούμενος επέτρεπε να φανεί στο ευρύ κοινό. Και ακόμα περισσότερο, οι αρθρογράφοι τα χρησιμοποιούν ως ταξικά και ως πολιτισμικά σημαινόμενα στη διαδικασία κατασκευής και σκιαγράφησης του κατηγορουμένου με αυτούς τους όρους. Η καθημερινότητά του που περιλάμβανε είδη και συνήθειες πολυτελείας, πολλές φορές αισθητικά και κοινωνικά μη αποδεκτές λόγω της υπερβολής τους, και πριν ακόμα από την απόδοση σε αυτόν των συγκεκριμένων κατηγοριών, προκαλούσαν το αρνητικό ενδιαφέρον της κοινής γνώμης, γεγονός που τονίζουν οι συντάκτες μέσω της κριτικής τους τοποθέτησης. Η δημόσια εικόνα του ταυτίζεται, έτσι, με το προφίλ ενός ανθρώπου που εμπορεύεται χρυσό στα όρια της νομιμότητας, όπως παρουσιάστηκε κατά την πρώτη ενότητα.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στη φιλανθρωπική του δράση που κατά τον Σουλιώτη (03.12.2018) λειτουργούσε ως μέσον ενίσχυσης του προφίλ του (*«Επιπλέον για να ενισχύσει το προφίλ του συμμετείχε σε φιλανθρωπικές εκδηλώσεις, όπως συνέβη το καλοκαίρι του 2018 στη Μύκονο...»*). Την ίδια άποψη απηχεί σε άρθρο γνώμης η Φωτιάδη (03.12.2018) κατά την οποία *«ο επιχειρηματίας με το κοινωνικό πρόσωπο και φιλανθρωπική δράση είχε επιδιώξει τη δημοσιότητα από ματαιοδοξία ή με την πεποίθηση ότι αυτή μελλοντικά θα τον προστάτευε»*. Η φιλανθρωπική του δράση, ως μέρος των κοινωνικών του συναναστροφών, αποτέλεσε για τον κατηγορούμενο μέσο συγκαλύψης της παράνομης δραστηριότητάς του. Κατά αυτό τον τρόπο η δημόσια εικόνα του, συνολικά, παρουσιάζεται από την «Καθημερινή» ως ένα κατασκευάσμα άρρηκτα συνδεδεμένο με την επαγγελματική του ιδιότητα και άρα την παράνομη δραστηριότητά του που θα μπορούσε να δικαιολογήσει τον υπερβολικά πολυτελή και προκλητικό βίο του (Kuldova, 2018).

4.2.2. Espresso

Η «Espresso» όντας εξ ορισμού Μέσο που προβάλλει το τρόπο ζωής των δημοσίων προσώπων ως είδηση (Thussu, 2007), απασχολείται σε μεγαλύτερη έκταση με την κοινωνική προσωπικότητα του Μυλωνά.

Αυτό πραγματώνεται, αρχικά, μέσα από την πληθώρα φωτογραφιών που απεικονίζουν, τον Ριχάρδο Μυλωνά σε προσωπικές του στιγμές. Έτσι, σε άρθρο ρεπορτάζ ανώνυμου συντάκτη με τίτλο «Γιολι, σαμπάνιες και βίλα με πισίνα για τον Ριχάρδο» (29.11.2018), περιέχονται φωτογραφίες του με διάσημα πρόσωπα της τηλεοπτικής και πολιτικής ζωής, όπως ο πρώην Υπουργός Γεράσιμος Γιακουμάτος, αλλά και άλλες, δημοσιευμένες εκ των προτέρων από τον ίδιο, όπου εμφανίζονται είδη πολυτελείας, όπως σαμπάνιες ή χρυσά αντικείμενα.

Παράλληλα, τα άρθρα βρίθουν χαρακτηρισμών όπως «βασιλιάς του Χρυσού» και «Mr. Χρυσός» (Μειμάρη & Ντάβαρη, 03.12.2018). Άγνωστου συντάκτη άρθρο (30.11.2018) αναφέρει ότι «*προέβη σε αγορά κοσμημάτων από την Πάρις Χίλτον για φιλανθρωπικούς σκοπούς, ενώ φρόντιζε να απολαμβάνει στο έπακρο τη χλιδάτη ζωή που του επέτρεπε να διάγει τα εκατομμύρια ευρώ που φούσκωναν κάθε μήνα τις τσέπες του!*» τονίζοντας λίγο προηγουμένως ότι το κοινωνικό του προφίλ λειτουργούσε ως «*μανδύας νομιμότητας*». Ο πλουτισμός του, με ιδιαίτερος περιγραφικό τρόπο, παρουσιάζεται ως προϊόν παράνομων δραστηριοτήτων προσχεδιασμένων έτσι ώστε να μην κινούν υποψίες τη στιγμή που διευκολύνουν και «καθαγιάζουν» το ξέπλυμα μαύρου χρήματος (Trigg, 2001).

Κοινός τόπος και για τα δύο Μέσα είναι η καθ' υπερβολή αναπαράσταση της πολυτελούς ζωής του Μυλωνά αλλά και των κοινωνικών του συναναστροφών που δεν ανταποκρίνονται στο μέσο όρο ενός καθ' όλα νόμιμου επιχειρηματία. Αμφότερα υποστηρίζουν ότι οι όποιες φιλανθρωπικές ενέργειές του αποτελούσαν προσχεδιασμένες κινήσεις του ίδιου προκειμένου να λανθάνουν της κοινής προσοχής οι παράνομες δραστηριότητές του. Και σε αυτή την θεματική ο κατηγορούμενος παρουσιάζεται ως χαμηλής αισθητικής και ηθικής πρόσωπο, που προκλητικά και σε βάρος των πολιτών διήγαγε βίο που θα μπορούσε να δικαιολογηθεί μόνο από τον παράτυπο τρόπο λειτουργίας των καταστημάτων του. Οι αποδιδόμενες σε αυτόν κατηγορίες

πλαισιώνονται, έτσι, και «δικαιολογούνται» από τον τρόπο ζωής που ο Μυλωνάς είχε επιλέξει.

4.3. Ο σεβασμός της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας του κατηγορουμένου ως εκφάνσεις της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας

Κατά το πρώτο κεφάλαιο προσδιορίστηκε το περιεχόμενο της δημοσιογραφικής ηθικής ως το σύνολο εκείνων των άτυπων κανόνων που καθορίζουν την δημοσιογραφική πρακτική όχι με τρόπο καταναγκαστικό, αλλά σύμφωνα με το κοινώς αποδεκτό «πράττειν» (Δεληγιάννη, 2004). Αντίστοιχα, η δεοντολογία, λειτουργώντας συμπληρωματικά, αφορά ένα σύστημα εξωγενών κανόνων αυτορρύθμισης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος, λιγότερου σχετικιστικού χαρακτήρα. Παράγοντες που διαμορφώνουν την ηθική και δεοντολογία αποτελούν τόσο οι ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες, όσο και το είδος του Μέσου (παραδοσιακό / ψηφιακό) αλλά και η ιδεολογία του. Η ψηφιακή ενημέρωση, όπως εν προκειμένω, δε μεταβάλλει τους ήδη υπάρχοντες κανόνες, αλλά τους προσαρμόζει στις σύγχρονες συνθήκες (Majid, 2012). Παράλληλα, η κατηγοριοποίηση του Μέσου σε ενημερωτικό ή ψυχαγωγικό, συνδέεται άμεσα με την προσέγγισή του ως προς τα θέματα ηθικής και δεοντολογίας.

Μια από τις εκφάνσεις της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας, σχετικά με την παρουσίαση του κατηγορουμένου, αφορά το σεβασμό της προσωπικότητας και της ιδιωτικής του σφαίρας. Δύο θεμελιώδη, και συνταγματικώς κατοχυρωμένα, δικαιώματά του, έρχονται σε ευθεία σύγκρουση με το δικαίωμα της ελευθεροτυπίας του συντάκτη και το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού (Χαραλαμπίκης, 2010). Το ενδιαφέρον είναι μεγαλύτερο στην υπόθεση «Ριχάρδος» καθώς πρόκειται για κατηγορούμενο με προγενέστερη δημοσιότητα, γεγονός που καθιστά τη διαφύλαξη της ιδιωτικής του σφαίρας δυσχερέστερη. Στην παρούσα ενότητα θα προσεγγιστούν οι διαφορετικές πρακτικές των δύο εφημερίδων όσον αφορά τη δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία, υπό το πρίσμα της δημοσίευσης στοιχείων της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας του κατηγορουμένου.

4.3.1. Η Καθημερινή

Υιοθετώντας πιο αυστηρό ειδησεογραφικό χαρακτήρα, η «Καθημερινή» στο σύνολο των δημοσιευμάτων της, όσον αφορά την τυπολογία της, επιλέγει τίτλους περιεκτικούς, αντιπροσωπευτικούς του περιεχομένου τους, κάνει χρήση αυστηρής και ακριβούς γλώσσας, με εξαίρεση τα άρθρα γνώμης όπου πληθαίνουν οι παρομοιώσεις και οι ειρωνικές κριτικές, και χρησιμοποιεί επώνυμες και επίσημες πηγές, γεγονός που προσδίδει αξιοπιστία και πληρότητα στο περιεχόμενό της.

Αναφορικά με την παραβίαση της ιδιωτικής του σφαίρας, δεν παρατηρούνται σοβαρές ενδείξεις. Εκλείπουν πληροφορίες σχετικά με την οικογενειακή του κατάσταση, τις πολιτικές πεποιθήσεις και τις προσωπικές του διασυνδέσεις. Εξαίρεση αποτελούν ενδεχομένως οι αναφορές που γίνονται στην προσωπική του ζωή και συσχετίζονται με τον πολυτελή βίο και τη φιλανθρωπική του δράση, ως μέσο «εξυγίανσης» της δημόσιας εικόνας του, όπως ανωτέρω αναλύθηκε.

Δε μπορεί να υποστηριχθεί το ίδιο και ως προς το σεβασμό της προσωπικότητας του Μυλωνά. Η δημοσίευση του ονόματός του έλαβε χώρα στο σύνολο των δημοσιευμάτων από την 1^η Δεκεμβρίου 2018 κι έπειτα, ενώ σε άρθρο του Τσιντσίνη (02.12.2018) τοποθετήθηκε φωτογραφία του κατηγορουμένου, προγενέστερη της κίνησης της ποινικής διώξεως, χωρίς ωστόσο την απαιτούμενη σκίαση. Προσβολή της προσωπικότητάς του μπορεί να διαπιστωθεί και από το σύνολο των χρησιμοποιούμενων χαρακτηρισμών, ειδικά στα άρθρα γνώμης, όπως «*γυφτοπέδιλος αεριτζής*» (Τσιντσίνης, 02.12.2018) και «*επιτήδειος επιχειρηματίας*» (Θεοδωρόπουλος, 01.12.2018). Πέραν της ανάλυσης που πραγματοποιήθηκε κατά τις προηγούμενες δύο ενότητες σχετικά, οι διάφορες αισθητικές και κοινωνικές προεκτάσεις του κατηγορουμένου, θα πρέπει να προβάλλονται με πιο ουδέτερο ή –έστω –μη εξυβριστικό τρόπο.

4.3.2. Espresso

Ως Μέσο ενημεροδιασκέδασης (infotainment) η Espresso επικεντρώνεται εξ ορισμού στο τρόπο ζωής (lifestyle), εντασσόμενη στην «ελαφριά» δημοσιογραφία. Επιλέγονται, έτσι,

σκανδαλοθηρικοί τίτλοι ως επί το πλείστο (*«Ο Ριχάρδος στο κελί 33 με αλληλοκαρφώματα»*, 03.12.2018), γλώσσα πιο εκλαϊκευμένη και, κυρίως, μεταφορική (*«ο Mr. Χρυσός ζούσε ζωή χαρισάμενη χωρίς τσιγκουνιές και καβούρια στη τσέπη»*, 29.11.2018), με αναφορά και σε επίσημες πηγές όπως η ΕΛ.ΑΣ., αλλά με κύριο θέμα απασχόλησης στο σύνολο των δημοσιευμάτων η προσωπικές συνήθειες και η πολυτελής ζωή του κατηγορουμένου.

Σε αντίθεση με την «Καθημερινή», η «Espresso» απασχολείται σε μεγάλη συχνότητα με την ιδιωτική σφαίρα του κατηγορουμένου. Σε άρθρο ανώνυμου συντάκτη με τίτλο *«Γιोट, σαμπάνιες και βίλα με πισίνα για το Ριχάρδο»* (29.11.2018), γίνεται αναφορά στην οικογενειακή του κατάσταση (*«πατέρας τεσσάρων παιδιών»*) και τις συνήθειες αυτής (*«η οικογένεια του ενεχυροδανειστή είχε διοργανώσει στον κήπο της βίλας τα πιο πετυχημένα πάρτι με υψηλούς καλεσμένους»*). Το παρόν συνοδεύεται από μια σειρά φωτογραφιών που απεικονίζουν τον κατηγορούμενο, συνοδευόμενο από φιλικά πολιτικά –και όχι μόνο –μόνο πρόσωπα, ενώ σε άρθρο που δημοσιεύθηκε στις 30.11.2018 περιέχεται φωτογραφία ενός εκ των ακινήτων του. Οι ασυνήθιστα πολυτελείς συνήθειες της προσωπικής του ζωής (διακοπές σε κοσμοπολίτικα νησιά κ.λπ.) βρίσκονται στο σύνολο, σχεδόν, των δειγμάτων και αποτελούν τον «ιδανικό» τρόπο προβολής του παράτυπου χαρακτήρα της δραστηριότητάς του, όπως αναλυτικά αναφέρθηκε και κατά την προηγούμενη ενότητα. Ο τρόπος ζωής του ίδιου και του στενού οικογενειακού του κύκλου, αποδίδουν μια γενικευμένη υπερβολή που θα μπορούσε να υποστηριχθεί μόνο από έναν άνθρωπο που δραστηριοποιείται πέρα από τα όρια της νομιμότητας, με τρόπο εγκληματικά οργανωμένο. Ο Μυλωνάς, πλαισιώνεται, κατ' αυτό το τρόπο με χαρακτηριστικά παρόμοια με αυτά του αρχηγού μιας συμμορίας, όπως εν προκειμένω μιας εγκληματικής οργάνωσης.

Πιο έντονη είναι η προσβολή της προσωπικότητας του Μυλωνά στην προκειμένη περίπτωση, με την «Espresso» να δημοσιεύει εξ αρχής το πλήρες ονοματεπώνυμό του (*«Ο ενεχυροδανειστής Δημήτρης – Ριχάρδος Μυλωνάς φέρεται ότι είχε αρχηγικό ρόλο στη μαφία του χρυσού»*, 29.11.2018). Πέραν της επαναλαμβανόμενης χρήσης προσβλητικών και ειρωνικών για το πρόσωπο του κατηγορουμένου χαρακτηρισμών όπως *«βασιλιάς του χρυσού»* και *«Χρυσό Παιδί...»* (Πάνου, 29.11.2018), και αντίστοιχων φωτογραφιών που τον επιδεικνύουν να φοράει ή να χρησιμοποιεί είδη πολυτελείας (*«Γνωστός*

παρουσιαστής μπλεγμένος με τη μαφία του χρυσού;», 30.11.2018) περίπου τα μισά (4 στα 10) δημοσιεύματα περιέχουν φωτογραφίες του Μυλωνά στο δικαστηριακό προαύλιο με χειροπέδες. Πρόκειται για σαφή παραβίαση όσων προβλέπονται από κοινού σε δημοσιογραφικούς κώδικες δεοντολογίας και ειδικότερες νομοθετικές διατάξεις (Ν. 1730/1987 και Ν. 3090/2002).

Παρατηρείται, συνοπτικά, ότι τα αμφότερα τα δύο Μέσα καταπατούν το δικαίωμα του κατηγορούμενου στο σεβασμό της ιδιωτικής σφαίρας και της προσωπικότητάς του, σε διαφορετικό βαθμό που είναι αντίστοιχος της ιδεολογίας του κάθε ενός. Ο προβληματισμός που εγείρεται αφορά το κατά πόσο ή όχι, μπορεί να γίνει επίκληση του «δικαιολογημένου δημοσίου ενδιαφέροντος» προκειμένου να νομιμοποιηθούν τέτοιου είδους τακτικές (Χαραλαμπίκης, 2010). Η απάντηση πρέπει να δοθεί με προσοχή, αφού ληφθεί υπόψιν η ήδη υπάρχουσα δημοφιλία του Μυλωνά και η έντονη επιχειρηματική του δραστηριότητα, γνωστή στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, ειδικά μεσούσης της οικονομικής κρίσης. Το «δικαιολογημένο ενδιαφέρον» θα πρέπει να χρησιμοποιείται με φειδώ και αναφορικά με πρόσωπα που αποτελούν φορείς πολιτικής εξουσίας ή σε περιπτώσεις εγκλημάτων όπου η δημοσίευση των στοιχείων θα μπορούσε να διευκολύνει τη διερεύνηση της πράξης. Το λαθρεμπόριο χρυσού που προέρχεται από συναλλαγές με σημαντικό μέρος των πολιτών θα μπορούσε, ενδεχομένως, να δικαιολογήσει την παραβίαση της ιδιωτικής σφαίρας, όχι όμως και την προσβολή της προσωπικότητας σ βαθμό απεικόνισης του κατηγορουμένου στο δικαστηριακό χώρο, πρακτική που εξυπηρετεί τον εντυπωσιασμό και αποτελεί παράλληλα ενοποιητική κρίση.

4.4. Το τεκμήριο της αθωότητας ως έκφανση της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας.

Στο σκέλος της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας εντάσσεται και το ζήτημα σεβασμού του τεκμηρίου αθωότητας και της μυστικότητας της ποινικής προδικασίας, ως δικλείδες ασφαλείας για τη διεξαγωγή δίκαιης δίκης και τη μη δημιουργία ενοχοποιητικών κρίσεων εκ μέρους του κοινού. Προβλέπεται, ειδικότερα στο άρ. 2 παρ.1 περ. γ' του Κώδικα Δεοντολογίας της ΕΣΗΕΑ και αντίστοιχα στα ποινικά

νομοθετήματα. Η τήρησή τους αφορά την αποφυγή «λαϊκών δικαστηρίων» πριν την έκδοση απόφασης. Ο Πανούσης (1999) έχει υποστηρίξει ότι, λόγω της μονιμότητας των ψηφιακών δεδομένων και του μεγάλου όγκου πληροφοριών που δύσκολα –έως ακατόρθωτα –διορθώνονται, πρακτικές ενοχοποίησης του κατηγορουμένου δημιουργούν ένα «ηλεκτρονικό ποινικό μητρώο» που, πολλές φορές, δεν ανταποκρίνεται τελικά στην πραγματικότητα. Η παρούσα ενότητα θα επικεντρωθεί σε τρία σκέλη: τη δημοσίευση υλικού της προδικασίας, τη διατύπωση ενοποιητικών κρίσεων εκ μέρους των δύο Μέσων και την εκπροσώπηση της θέσης του κατηγορούμενου σε αυτά.

4.4.1. Η Καθημερινή

Σε μια προσπάθεια πληρέστερης απόδοσης των πληροφοριών και παρουσίασης ενός πολύπλευρου ρεπορτάζ, η «Καθημερινή» στα μισά, περίπου, άρθρα της, προχωρά στη δημοσίευση υλικού της προδικασίας και εν γένει της δικογραφίας. Αντιθέτως, ελλείπουν ενοχοποιητικές κρίσεις και η θέση του κατηγορούμενου εκπροσωπείται σε ικανοποιητικό βαθμό.

Ειδικότερα, σε άρθρο του Σουλιώτη (29.11.2018) αποδίδονται κατ' ακρίβεια οι ηχογραφημένες συνομιλίες των κατηγορουμένων που λήφθηκαν από την άρση απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών («Α: Δε μου λες, τι περίπου έχεις εκεί σε μέταλλα που θα κατεβάσω κάτω εγώ; Β: Κοντά στα 1.300 γραμμάρια τώρα έχω...»). Αντίστοιχα δημοσιεύματα - ρεπορτάζ του ίδιου συντάκτη αποτελούνται σχεδόν εξ ολοκλήρου, από αιτήματα του κατηγορουμένου, διαμέσου του πληρεξουσίου δικηγόρου του προς την κα Εισαγγελέα (01.12.2018), καταθέσεις μαρτύρων («...περιέγραψε σε κατάθεσή του αστυνομικός του Τ.Α. Αμαρουσίου.») και υλικό από κάμερες που είχε τοποθετήσει η αστυνομία με σκοπό την παρακολούθηση του κυκλώματος (03.12.2018). Η αποσπασματική δημοσίευση τέτοιου υλικού «παραβιάζει» τη μυστικότητα της διαδικασίας, που αφενός διαφυλάττει την αμερόληπτη κρίση των δικαστών και αφετέρου δημιουργεί μια εικόνα παρανομίας στον τρόπο που σκιαγραφείται και προσφέρεται στα ακροατήρια ως πληροφορία. Παρότι ο πρότερος βίος του επιχειρηματία είναι πιθανώς μια ήδη υπάρχουσα γνώση που έχουν οι πολίτες, αλλά και η δραστηριότητα του ενεχυροδανεισμού είναι συσχετισμένη με ηθικά έκπτωτες και οικονομικά σχεδόν

παράνομες πρακτικές, τέτοιου είδους στοιχεία ενισχύουν τη στερεοτυπική σχεδόν αναπαράσταση του κατηγορουμένου.

Εντούτοις, σε αρκετά δείγματα παρουσιάζεται η θέση της υπεράσπισης, όπως σε αυτά της 29^{ης} («*Η άποψη της υπεράσπισης*») και 30^{ης} Νοεμβρίου («*Είμαι αθώος, οι κατηγορίες εις βάρος μου θα καταρρεύσουν*» ανέφερε ο ίδιος μιλώντας στον ΣΚΑΙ»). Επιπλέον, τηρείται ως προς το σκέλος αυτό η θεμιτή ουδετερότητα με την απουσία ενοχοποιητικών κρίσεων. Αντί αυτών, οι αναφορές στον κατηγορούμενο πραγματοποιούνται με εκφράσεις όπως «*φέρεται να διηύθυνε το ένα από τα δύο κυκλώματα*» (Σουλιώτης, 03.12.2018) ή «*κατηγορείται για...*» (στο «*Αθώος δηλώνει ο ιδιοκτήτης αλυσίδας ενεχυροδανειστηρίων για το κύκλωμα λαθρεμπορίας χρυσού*», 20.06.2019). Τα σημεία, ωστόσο, εκπροσώπησης της θέσης του κατηγορουμένου είναι εμφανώς λιγότερα από εκείνα της παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας, με αποτέλεσμα να μην εξισορροπείται η μεταξύ τους σύγκρουση και τα μηνύματα που εκλαμβάνουν τα ακροατήρια να μοιάζουν αντιφατικά.

4.4.2. Espresso

Παρόμοιας έντασης είναι και η προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας στα δημοσιεύματα της «Espresso». Έτσι, σε άρθρο ανώνυμου συντάκτη με τίτλο «*Γνωστός παρουσιαστής μπλεγμένος με τη μαφία του χρυσού*» (30.11.2018) αποδίδονται κατ' ακρίβεια ηχογραφημένοι τηλεφωνικοί διάλογοι των κατηγορούμενων, αποδεικτικά έγγραφα της δικογραφίας αλλά και ειδικότερα στοιχεία του διαβιβαστικού εγγράφου της αστυνομίας. Το ίδιο συναντάται και σε άρθρο της Ντάβαρη (14.12.2018), όπου δημοσιεύεται η εισήγηση της Εισαγγελέως για την αποφυλάκιση του Μυλωνά και το αντίστοιχο βούλευμα του αρμόδιου Συμβουλίου. Συνοδευόμενα από σχόλια αφηγηματικού χαρακτήρα («*...τοποθετούσαν το βρώμικο χρήμα από την πώληση του χρυσού...*», Espresso, 30.11.2018) και ιδιαίτερος ειρωνικά, τα δημοσιεύματα της «Espresso» σε μεγαλύτερο βαθμό από την «Καθημερινή», αν συνυπολογιστεί η άσκηση καυστικής κριτικής, παρέχουν ένα πλήθος ερεθισμάτων ικανών να προκαλέσουν μια πρόωπη καταδικαστική κρίση του ακροατηρίου, διότι η δημοσίευση των στοιχείων της δικογραφίας αφορά αποκλειστικά και μόνο επιβαρυντικά της κατηγορίας περιστατικά.

Όπως και στην περίπτωση της «Καθημερινής», η «Espresso» χρησιμοποιεί εκφράσεις όπως «φέρεται να...» (Πάνου, 29.11.2018). Εντούτοις η αναπαράσταση του κατηγορουμένου εν τω συνόλω γίνεται με τρόπο σχεδόν ενοχοποιητικό, όπως για παράδειγμα συμβαίνει σε ανώνυμου συντάκτη άρθρο της 29^{ης} Νοεμβρίου 2018, όπου τα ενεχυροδανειστήρια του Μυλωνά, κατονομάζονται ως «άντρα τοκογλυφίας» και τα κέρδη αυτών ως «βρόμικο χρήμα από τις εγκληματικές δραστηριότητές του» (30.11.2018) με τον ίδιο να «ξεπλένει τα υπέρογκα ποσά που κέρδιζε από το λαθρεμπόριο Χρυσού στην Τουρκία!». Παρουσιάζεται, κατά τις πρακτικές αυτές, ως τετελεσμένο το έγκλημα της λαθρεμπορίας και οι στηριζόμενες σε αυτό ενέργειες εκ των πραγμάτων ως παράνομες. Τέλος, η πλευρά του κατηγορούμενου εκπροσωπείται κατά κύριο λόγο σε μεταγενέστερο της αποφυλάκισής του χρονικό σημείο, με δηλώσεις του ίδιου του κατηγορούμενου («Εκτός φυλακής ο Ριχάρδος! Δεν έχω κάνει κάτι παράνομο», 15.12.2018) και του πληρεξουσίου δικηγόρου του («Βγαίνει έξω ο Ριχάρδος!», 10.12.2018). Στην περίπτωση της Espresso ο βαθμός δραματοποίησης της είδησης είναι μεγαλύτερος, ακριβώς και λόγω της φύσης του Μέσου (Bennett, 2016). Ως εκ τούτου συναντάει κανείς περισσότερες περιπτώσεις δραματοποιημένης ή αφηγηματικής σκιαγράφησης και πρωτοπρόσωπης απεύθυνσης από ότι σε έντυπα όπως η Καθημερινή.

Τα δύο Μέσα στην ίδια ένταση δημοσιεύουν ανακριτικό και εν γένει προδικαστικό υλικό. Με διαφορετική σκοπιμότητα η κάθε εφημερίδα, η μεν «Καθημερινή» για την πληρότητα του ρεπορτάζ η δε «Espresso» για την πλαισίωση των κατηγοριών χρησιμοποιώντας αφηγηματικό ύφος και μεταφορική γλώσσα, κοινοποιούν έγγραφα δικονομικής φύσεως, τα οποία δεν κρίνεται εύλογο να ξεφεύγουν από την μυστικότητα που διέπει τη διαδικασία και αφορά την προστασία της θέσης του κατηγορουμένου. Κι ενώ η «Καθημερινή» προσεγγίζει με σχετικά μεγαλύτερη ουδετερότητα τον κατηγορούμενο αποφεύγοντας ενοχοποιητικές κρίσεις, η «Espresso» χαρακτηρίζει επαναλαμβανόμενα τον κατηγορούμενο προκαλώντας εντυπώσεις ενοχής, κατασκευάζοντας ταυτόχρονα το προφίλ του εγκληματία, λειτουργώντας με όρους «λαϊκού δικαστηρίου».

4.5. Η υπόθεση «Ριχάρδος» ως κριτική στους θεσμούς.

Πέραν της ειδησεογραφικής του διάστασης, η υπόθεση «Ριχάρδος» αποτελεί ιδιάζουσα περίπτωση λόγω των διαφορετικών θεματικών που απασχόλησε. Δημιουργήθηκε, με βάση αυτή, ένας δημόσιος διάλογος για ζητήματα κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής φύσεως, ξεπερνώντας τα στενά όρια της ειδησεογραφικής κάλυψης ενημερωτικού σκοπού. Η τελική έκβαση της υποθέσεως, τουλάχιστον για το χρονικό διάστημα που αυτή απασχόλησε τα Μέσα, αποτέλεσε αφορμή άσκησης δριμείας κριτικής απέναντι στις Αστυνομικές και Εκτελεστικές αρχές καθώς και απέναντι στους φορείς πολιτικής και νομοθετικής εξουσίας. Η ιδιομορφία της περίπτωσης αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι η ειδησεογραφική της κάλυψη κατέστη αντικείμενο συζητήσεως σχετικά με την αναχρονιστικότητα των ισχυόντων νομοθετικών προβλέψεων σχετικά με τη δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία. Για το λόγο αυτό η παρούσα ενότητα θα απασχοληθεί με όσα απασχόλησαν τα Μέσα κατά την εξέλιξη της υπόθεσης και το τρόπο προσέγγισής τους από αυτά.

4.5.1. Η Καθημερινή

Σαφή κριτική τοποθέτηση προς την κυβέρνηση, αποτελεί το σχόλιο του Θεοδωρόπουλου που παρομοιάζει την ενεχυροδανειστική δραστηριότητα του Μυλωνά με την παρούσα οικονομική πολιτική αναφέροντας ότι *«Αντί να έρθει ο Τσακαλώτος να τα πάρει απ' τη θυρίδα, ας τα δώσει στο Ριχάρδο»* (Θεοδωρόπουλος, 01.12.2018). Ο σχολιασμός του συντάκτη, με έντονο το ειρωνικό στοιχείο, εξομοιώνει τον ενεχυροδανεισμό με τα αυστηρά δημοσιονομικά μέτρα, αναγνωρίζοντας εμμέσως ως κοινό τον καταναγκαστικό χαρακτήρα τους που κινείται στα όρια της νομιμότητας και του κοινωνικά μεμπτού.

Αντίστοιχα, και μετά την συνειδητοποίηση, εκ μέρους των αρχών, της μη στοιχειοθέτησης του εγκλήματος και άρα την «κατάρρευση» των βασικών κατηγοριών, η Μάνδρου σχολιάζει: *«Σε γκάφα ολκής που σπάνια συμβαίνει στα δικαστικά χρονικά φαίνεται να εξελίσσεται η υπόθεση για τη λαθρεμπορία...»* (04.12.2018), στηλιτεύοντας την ανεπάρκεια της ελεγκτικής δράσης των Ελληνικών Αρχών. Έντονα επικριτικό ύφος υιοθετεί και σε μεταγενέστερο άρθρο της (06.12.2018) όπου κάνει λόγο για *«εγκληματικές παραλήψεις»* και *«πρωτοφανές αδιέξοδο»*, καταθέτοντας παράλληλα την

προσωπική της άποψη («Στο δικαστικό συμβούλιο άλλωστε, όπως όλα δείχνουν επαφίενται πολλές προσδοκίες για την τυχόν διάσωση όσων μπορεί να διασωθούν από μια υπόθεση που κατέληξε, ως μη όφειλε, σε πρωτοφανές φιάσκο, με τις ευθύνες να ανήκουν τόσο στην αστυνομία που έκανε την προανάκριση, όσο και στην εισαγγελία που άσκησε την ποινική δίωξη»). Η υπόθεση «Ριχάρδος» λαμβάνει, έτσι, διαστάσεις πέραν των δικαστικών, λειτουργώντας ως απόδειξη της ανεπάρκειας και της προχειρότητας μιας πολύμηνης αστυνομικής επιχείρησης που απασχόλησε δυσανάλογα την κοινή γνώμη. Εδώ οφείλει κανείς να συσχετίσει την ευρύτερη κριτική που ασκεί σε πολιτικό επίπεδο το έντυπο στην κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, κάτι που υπάρχει ήδη από τις απαρχές τις διακυβέρνησης του συγκεκριμένου κόμματος το 2015. Επομένως, σε μεγάλο βαθμό η στάση των αρθρογράφων και των ρεπόρτερ απέναντι στους τρόπους που έγινε η θεσμική διαχείριση του θέματος προσδιορίζεται από μια πολιτική τοποθέτηση του Μέσου ευρύτερα (McNair, 2012)

Άξιο ειδικής μνείας, τέλος, κρίνεται το άρθρο γνώμης του Μανδραβέλη (09.12.2018) που αφορμάται από την περίπτωση του Μυλωνά για να θίξει ένα ζήτημα που ταλανίζει τα τελευταία χρόνια τους δημοσιογραφικούς κόλπους: αυτό της ηθικής και δεοντολογίας όσον αφορά την κάλυψη εγκληματικών ειδήσεων σχετικών με τα λεγόμενα «πρόσωπα δημοσίου ενδιαφέροντος». Σε αντίστοιχη πολιτική τοποθέτηση προβαίνει και ο ίδιος τονίζοντας την «παλαβομάρα του νομοθετικού πλαισίου για τα προσωπικά δεδομένα», ασκώντας κριτική τόσο στα ισχύοντα νομοθετικά πλαίσια, όσο και στον Πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα ο οποίος, αναφερόμενος επώνυμα και προσβλητικά στον κατηγορούμενο από το βήμα της Βουλής (28.11.2018) πρώτος, κατά τον συντάκτη, προσβάλλει το τεκμήριο αθωότητας και την όποια νομοθετική ρύθμιση προς σεβασμό των υπόδικων. Ο σχολιασμός του Μανδραβέλη επιβεβαιώνει το μη συνηθισμένο χαρακτήρα της υπόθεσης «Ριχάρδος», που εντάχθηκε σε ένα πλαίσιο ευρείας συζήτησης για την αναχρονιστικότητα και την ανεπάρκεια των θεσμών.

4.5.2. Espresso

Διαφορετική προσέγγιση ακολούθησε η «Espresso» από την οποία λείπουν παντελώς κριτικές τοποθετήσεις για τη δράση των Αρχών. Μόνη αναφορά γίνεται σε άρθρο της

Ντάβαρη (06.12.2018) όπου, μετά την αποκάλυψη της μη στοιχειοθέτησης τους εγκλήματος, παρουσιάζεται η θέση του κατηγορούμενου (*«ζητούν την άμεση αποφυλάκισή τους και επιρρίπτουν ευθύνες στις αστυνομικές Αρχές για σκόπιμη προχειρότητα»*). Κατά τα άλλα, η ενασχόληση της εφημερίδας, αφορά αποκλειστικά τους όρους αποφυλάκισης του Μυλωνά (ύψος εγγύησης, δηλώσεις του μετά την αποφυλάκιση κ.λπ.) και τις μετέπειτα ενέργειές του. Η στάση της «Espresso», δεν προκαλεί έκπληξη, καθώς δεν προσεγγίζει πολιτικά και κριτικά το ειδησεογραφικό περιεχόμενό της. Αντίστοιχα, αναγνωριζόμενο από το ευρύ κοινό ως «infotainment» έντυπο, δεν απευθύνεται σε ακροατήρια που επιθυμούν τον προβληματισμό και την άσκηση κριτικής και ελέγχου στους θεσμικούς φορείς.

Στην παρούσα ενότητα, καταφάνηκε πιο ευδιάκριτα η διαφορετική πολιτική των δύο Μέσων. Η «Καθημερινή» προχώρησε στην άσκηση έντονης κριτικής για την έκβαση της υπόθεσης, επεκτείνοντας τον έλεγχό της και στους φορείς της πολιτικής και νομοθετικής εξουσίας. Ο κατηγορούμενος δεν απασχολεί εδώ ως βασικός άξονας της δίκης, αλλά ως μέσο άσκησης πίεσεως. Από την άλλη πλευρά, όπως και στο σύνολο των δειγμάτων, η «Espresso» επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στον κατηγορούμενο ως κοινωνικά αναγνωρίσιμο πρόσωπο, αποφεύγει το σχολιασμό πολιτικής ή κοινωνικής φύσεως και παραθέτει παρεμπιπτόντως τις πληροφορίες σχετικά με τη «λάθος» έκβαση της υποθέσεως.

4.6. Σύνοψη

Στο παρόν κεφάλαιο, διατυπώθηκε η ερμηνεία των δημοσιευμάτων των δύο εφημερίδων και καταφάνηκαν οι διαφορετικές προσεγγίσεις τους όσον αφορά τα σχετικά με την παρουσίαση του κατηγορουμένου ζητήματα, όπως αυτά διαχωρίστηκαν σε αντίστοιχες θεματικές ενότητες και όπως θα αναλυθούν εν συνεχεία στο κεφάλαιο των συμπερασμάτων.

Η κοινωνική και επαγγελματική δραστηριοποίηση του Μυλωνά, επηρέασε ποικιλοτρόπως το τρόπο παρουσιάσής του ως κατηγορουμένου. Ο υπερπολυτελής τρόπος ζωής του ίδιου και του στενού του οικογενειακού κύκλου, καθώς και η ιδιότητά του ως επιχειρηματία ενεχυροδανειστή, αποτέλεσαν τη βάση επί της οποίας

παρουσιάστηκε η εγκληματική είδηση. Σε μικρότερη έκταση η «Καθημερινή», που ως αυστηρά ειδησεογραφικό μέσο μόνο κατά το τμήμα των άρθρων γνώμης άσκησε σχετική κριτική, και πολύ περισσότερο η «Espresso», που κατά κανόνα επικεντρώνεται στο ψυχαγωγικό και σκανδαλοθηρικό περιεχόμενο, τα δύο Μέσα «κατασκεύασαν» το προφίλ του παράνομου ενεχυροδανειστή που, προκειμένου ο ίδιος να συντηρήσει τις προκλητικά δαπανηρές συνήθειες του, διέπραττε μια σειρά οργανωμένων εγκληματικών πράξεων, εκμεταλλευόμενος την οικονομική δυσπραγία του Ελληνικού λαού.

Ο σεβασμός της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας του κατηγορουμένου δε διαπιστώθηκε στο δείγμα της έρευνας. Αμφότερα τα Μέσα δημοσίευσαν τα πλήρη προσωπικά στοιχεία του κατηγορουμένου, ενώ αρκετά άρθρα –στην «Espresso» καταφανώς περισσότερα –περιλάμβαναν φωτογραφία του, δίχως σκίαση, ακόμα και από τον δικαστηριακό χώρο. Αρνητική ήταν και η διαπίστωση σεβασμού του τεκμηρίου της αθωότητας του κατηγορουμένου, ενώ διαπιστώθηκε πολλάκις η έκφραση ενοχοποιητικών κρίσεων και η άνιση παρουσίαση της θέσης του κατηγορουμένου.

Τέλος, η υπόθεση «Ριχάρδος» αποτέλεσε για την «Καθημερινή» –όχι για την «Espresso» λόγω της ιδεολογίας της –μέσο άσκησης κριτικής και ελέγχου προς την εκτελεστική, νομοθετική και πολιτική εξουσία. Καταδίκασε την προχειρότητα των ερευνών, στηλίτευσε την αναχρονιστικότητα των ισχυουσών κανονιστικών διατάξεων για την «κάλυψη» των εγκληματικών ειδήσεων και την παρουσίαση του κατηγορουμένου, ενώ άσκησε δριμεία κριτική άμεσα και έμμεσα στην Κυβέρνηση για τις πολιτικές και επικοινωνιακές πρακτικές της.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως εισαγωγικά αναφέρθηκε, το ενδιαφέρον των Μέσων για τη μετάδοση εγκληματικών ειδήσεων (crime news) παρουσιάζει αυξητική πορεία τα τελευταία χρόνια. Επιτυγχάνεται, έτσι, αφενός η πληροφόρηση του κοινού, αφετέρου η άσκηση έμμεσου ελέγχου στους θεσμούς (πολιτική, εκτελεστική και αστυνομική εξουσία). Κι ενώ οι τυχόν αλληλεπιδράσεις της παρουσιαζόμενης βίας στα ακροατήρια έχουν κατά κόρον ερευνηθεί, δεν έχει υπάρξει αντίστοιχο έντονο ενδιαφέρον για την αντιμετώπιση του κατηγορουμένου από τα Μέσα, ως βασικού άξονα της εγκληματικής είδησης.

Την παρούσα εργασία απασχόλησε ο τρόπος παρουσίασης του κατηγορουμένου στα εγχώρια ΜΜΕ και η ερμηνεία των δημοσιογραφικών πρακτικών κατά την διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Στο θεωρητικό σκέλος εκτέθηκαν οι κρατούσες προσεγγίσεις όσον αφορά την επαγγελματική ηθική και δεοντολογία αλλά και οι αντιγνώμεις που εγείρονται σχετικά με το αν τα ΜΜΕ επιδρούν, κι αν ναι με ποιο τρόπο, στα ακροατήρια. Εν συνεχεία, επιλέχθηκε ως περίπτωση έρευνας η υπόθεση του Ριχάρδου Μυλωνά, επιχειρηματία ενεχυροδανειστή, που κατά το Νοέμβρη του 2018 συνελήφθη και κατηγορήθηκε για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση λαθρεμπορίας χρυσού. Δείγματα αποτέλεσαν τα σχετικά δημοσιεύματα δύο εφημερίδων διαφορετικής ιδεολογίας, όπου και εξετάστηκαν τα ζητήματα που προέκυψαν ανά θεματικές. Από τα ανωτέρω διαπιστώθηκαν τα εξής:

Η ηθική και δεοντολογία αποτελεί μια διαρκώς μεταβαλλόμενη έκφανση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Ο σχετικιστικός της χαρακτήρας οφείλεται στην άμεση εξάρτησή της από τις υφιστάμενες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες σε προσδιορισμένο χρονικό και τοπικό πλαίσιο. Θα ήταν αυθαίρετη η πρόταση ενδεδειγμένων τρόπων αντιμετώπισης πιθανών συγκρούσεων, μιας που η προσωπική ηθική του δημοσιογράφου, η ιδεολογία του μέσου, η εμπορευματοποίηση και ψηφιοποίηση της ενημέρωσης (Reiner, 2007) είναι κάποιοι από τους παράγοντες που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την έκβαση μιας περίπτωσης. Για το λόγο αυτό θα πρέπει, σε συνάρτηση με τους ισχύοντες κώδικες δεοντολογίας να γίνεται *in concreto* στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, όπως και κατά την παρουσίαση μιας εγκληματικής είδησης.

Ο ρόλος των Μέσων ως διαμεσολαβητή της εγκληματικής γνώσης, δε θα πρέπει να λαμβάνει υπερβολικές διαστάσεις. Η θέση των Καρύδη (2010), Λαμπροπούλου (2009), Κωνσταντινίδου (2001) και άλλων θεωρητικών, που αντλεί από τη Σχολή των Επιδράσεων (Media Effects), δαιμονοποιεί την αλληλεπίδραση Μέσων και ακροατηρίων. Κατά τους ίδιους τα MME προσδιορίζουν την αντίληψη των ακροατηρίων σχετικά με το παρουσιαζόμενο έγκλημα, δημιουργώντας τις αντίστοιχες τάσεις, τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις. Η ομαδοποίηση περιπτώσεων και η εξαγωγή αντίστοιχων συμπερασμάτων στερούνται σαφήνειας και ασφάλειας. Τα ακροατήρια αποτελούνται από ένα σύνολο ατόμων διαφορετικών προσλαμβανουσών, ερεθισμάτων και υπόβαθρου. Η οικογένεια, στο σχολείο, η θρησκεία και οι διάφοροι θεσμοί κοινωνικοποίησης διαμορφώνουν την αντίληψη του κοινού, το οποίο ερμηνεύει κατά βούληση όσα τα Μέσα προβάλλουν. Οι Majid (2002), Ditton et al. (2004) και Livingstone (2001) είναι μερικοί από αυτούς που ασκούν έντονη κριτική στη Σχολή των Επιδράσεων λόγω της ανεπάρκειας των χρησιμοποιούμενων μεθόδων έρευνας. Αντιθέτως, η προσέγγιση των Πολιτισμικών Σπουδών (Cultural Studies) εδράζεται στον ενεργητικό ρόλο των ακροατηρίων και στον βαρύνουσα σημασία κοινωνικό περίγυρο. Σε παρόμοια διαπίστωση κατέληξε και η ερμηνεία των δημοσιευμάτων στην υπόθεση «Ριχάρδος».

Με τη χρήση της ποιοτικής μεθόδου έρευνας, αναλύθηκαν είκοσι δημοσιεύματα και τα αποτελέσματα διαχωρίστηκαν σε πέντε θεματικές. Με βάση όσα προηγουμένως, θεωρητικά αναφέρθηκαν και πλαισίωσαν την έρευνα, διατυπώνονται τα εξής συμπεράσματα.

Η επαγγελματική δραστηριότητα του κατηγορουμένου αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα στον τρόπο παρουσίασής του από τα Μέσα. Αμφότερα τα δύο Μέσα συνέδεσαν –ως ήταν αναμενόμενο– την απαγγελθείσα σε αυτόν κατηγορία με την ενεχυροδανειστική του ιδιότητα. Τα άρθρα γνώμης της «Καθημερινής» και η πλειοψηφία των άρθρων της «Espresso», προέβαλαν την εικόνα του αδίστακτου επιχειρηματία που εκμεταλλεύονταν τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης για να ζει ο ίδιος μια υπερπολυτελή ζωή σε βάρος των Ελλήνων. Ασκώντας μια δραστηριότητα ηθικά και κοινωνικά μη αποδεκτή, ο Μυλωνάς χαρακτηρίστηκε ποικιλοτρόπως, αλλά καθολικώς αρνητικά, από τους συντάκτες που, κατά κύριο λόγο, τοποθετήθηκαν σύμφωνα με τις ήδη προϋπάρχουσες αντιλήψεις. Αυτό, διότι ο ενεχυροδανεισμός είναι άρρηκτα

συνδεδεμένος στην κοινή συνείδηση με την εκμετάλλευση των οικονομικά αδύναμων και την παράτυπη κυκλοφορία ειδών πλουτισμού.

Το ίδιο παρατηρήθηκε και στη θεματική που συζήτησε την σκιαγράφιση του κατηγορουμένου με άξονα τον τρόπο ζωής του. Τα είδη πολυτελείας, οι διακοπές σε κοσμοπολίτικους προορισμούς και η επιδειξιμανία του κατηγορουμένου αποτυπώθηκε εξίσου σε φωτογραφίες και κριτικές τοποθετήσεις στα δύο Μέσα. Η δε φιλανθρωπική του δράση χαρακτηρίστηκε ως πρόσχημα και ως μια προσπάθεια συγκάλυψης των παράνομων δραστηριοτήτων του.

Τόσο η «Καθημερινή» όσο και η «Espresso» απηχούν κοινές αντιλήψεις για την επαγγελματική και κοινωνική δράση του κατηγορουμένου. Η «Καθημερινή» με πιο αυστηρά ειδησεογραφικό τρόπο στηλιτεύοντας τα «κακώς κείμενα», ενώ η «Espresso» με τρόπο κυρίως σκανδαλοθηρικό, δίνοντας περισσότερη έμφαση στον τρόπο παρουσίας παρά την ίδια την είδηση (Thussu, 2007). Εντούτοις και στη μια και στην άλλη περίπτωση δε θα μπορούσε να γίνει λόγος για επίδραση στα ακροατήρια. Η εικόνα του κατηγορουμένου τόσο ως επαγγελματία, όσο και ως μέρος της κοινωνίας δεν κατασκευάστηκε μέσα από τα δημοσιεύματα. Πιο ορθολογικά και συγκρατημένα, θα μπορούσε να λεχθεί ότι αναπαράχθηκε το ήδη υπάρχον πρότυπο ενεχυροδανειστή, καθώς και η εικόνα που ο ίδιος ο κατηγορούμενος είχε δημιουργήσει προγενέστερα για τον εαυτό του.

Στις επόμενες δύο θεματικές προσεγγίστηκαν ζητήματα ηθικής και δεοντολογία εν στενή έννοια. Αρχικά έγινε λόγος για το σεβασμό τις ιδιωτικής σφαίρας και της προσωπικότητας του κατηγορουμένου. Δε διαπιστώθηκε παραβίαση της ιδιωτικότητας του κατηγορουμένου εκ μέρους της «Καθημερινής», εν αντιθέσει με την «Espresso» που προχώρησε σε δημοσίευση στοιχείων σχετικά με την οικογενειακή και ακίνητη περιουσιακή κατάσταση του Μυλωνά αλλά και τη δημοσίευση σχετικών φωτογραφιών. Όσον αφορά το σεβασμό προσωπικότητας και τα δύο Μέσα, η «Καθημερινή» σε σημαντικά μικρότερο βαθμό, δημοσίευσαν φωτογραφία του κατηγορουμένου καθώς και τα πλήρη στοιχεία του, ενώ η «Espresso» περιέλαβε σε τρία άρθρα της φωτογραφία του Μυλωνά στον δικαστηριακό χώρο, συνοδευόμενο με χειροπέδες. Το τελευταίο αποτελεί πρακτική καταπάτησης θεμελιωδών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, προβλεπόμενων

εξίσου στον Κώδικα Δεοντολογίας της ΕΣΗΕΑ και στα κοινά νομοθετικά κείμενα. Νομιμοποιητικός λόγος θα μπορούσε να αποτελεί το «δικαιολογημένο ενδιαφέρον» του κοινού για την έκβαση μιας υπόθεσης που αφορά ποινικό παράπτωμα ενός δημοσίου προσώπου ή η έμμεση συναίνεση αυτού, λόγω της προγενέστερης δημοσιότητάς του. Θεωρείται, ωστόσο, ορθότερο το «δικαιολογημένο ενδιαφέρον» να μην ερμηνεύεται διασταλτικά και κύριο μέλημα να παραμένει η προστασία του κατηγορούμενου ως του πιο ευάλωτου στην παραβίαση των δικαιωμάτων του προσώπου. Διαφορετική θα ήταν η αντιμετώπιση σε περίπτωση προσώπου – φορέα δημόσιας ή πολιτικής εξουσίας, όπου ηθικά οφείλεται εκ μέρους του η «λογοδοσία» στο λαό για τυχόν παράπτωμά του.

Στη τέταρτη ενότητα, συζητήθηκε το τεκμήριο αθωότητας, ως έκφανση της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας και εξετάστηκε κατά πόσο οι δύο εφημερίδες σεβάστηκαν τα όσα κανονιστικά προβλέπονται. Παρότι η «Καθημερινή» απέφυγε τη διατύπωση ενοχοποιητικών κρίσεων, σχεδόν στα μισά δείγματα δημοσίευσε έγγραφα της προδικασίας και εν γένει στοιχεία της δικογραφίας, καθώς και σχετικές αιτήσεις του κατηγορουμένου προς τις Δικαστικές Αρχές. Την ίδια πρακτική ακολούθησε και η «Espresso» δημοσιεύοντας δικόγραφα, βίντεο και ηχογραφημένες συνομιλίες, ενώ πολλές φορές στα άρθρα της εντοπίστηκαν ενοποιητικές κρίσεις. Ωστόσο, και στις δύο εφημερίδες, αποσπασματικά, παρουσιάστηκε η θέση του κατηγορούμενου μέσω του πληρεξουσίου δικηγόρου του ή αυτούσια. Η διαχείριση της παρουσίασης του κατηγορουμένου από τα ΜΜΕ αποτελεί ακανθώδες ζήτημα της ελληνικής δημοσιογραφικής και νομοθετικής τάξης. Αυτό διότι, ενώ υπάρχει μια σειρά προβλέψεων που «καλύπτουν» τα ζητήματα που προκύπτουν, ασκείται πλέον έντονη κριτική στην αναχρονιστικότητά τους, βάσει των συνθηκών της σύγχρονης ενημέρωσης και της πολλαπλασιαστικής διάδοσης της πληροφορίας στο διαδίκτυο. Παρατηρείται, έτσι, συχνά το οξύμωρο φαινόμενο, τα Μέσα να μη μπορούν να δημοσιεύσουν στοιχεία που ήδη κυκλοφορούν με επίσημο τρόπο από άλλους φορείς. Παρά ταύτα, και εν προκειμένω η στάθμιση θα πρέπει να γίνεται με κριτήρια αυστηρά, καθώς η προσωπικότητα του κατηγορουμένου, ακόμα και του ενόχου, θα πρέπει να προστατεύεται απόλυτα, είτε αφορά την εικόνα του, είτε διάφορα στοιχεία της προσωπικότητάς του. Αυτός θα πρέπει να είναι ο αυστηρός πυρήνας γύρω από τον οποίον θα κινηθεί οποιαδήποτε μεταρρύθμιση στις δημοσιογραφικές πρακτικές: η

πληροφόρηση να παραμείνει το κύριο μέλημα, με όριο την προσβολή της προσωπικότητας του κατηγορουμένου. Η απόδοση των εξελίξεων μπορεί με ουδέτερο τρόπο να πραγματοποιείται χωρίς τη συνοδεία φωτογραφιών ή δικονομικών εγγράφων των οποίων η διαχείριση άπτεται αποκλειστικά των Δικαστικών Αρχών. Κατ' αυτό το τρόπο θα επιτευχθεί η απαραίτητη ενημέρωση και θα αποφευχθεί η δημιουργία ενός «λαικού δικαστηρίου» με ενοχοποιητικές τάσεις.

Τέλος, άξιο αναφοράς κρίθηκε το γεγονός ότι η υπόθεση «Ριχάρδος» αποτέλεσε αφορμή για την άσκηση κριτικής απέναντι στους θεσμούς. Ειδικότερα, η «Καθημερινή» στηλίτευσε την αδυναμία των Αρχών να πλαισιώσουν επαρκώς και με αυστηρά δεδομένα την αστυνομική έρευνα ώστε να μην αποβεί σε «φιάσκο», όπως και αποδείχθηκε. Πέραν της δικαστικής υποθέσεως, δριμεία κριτική ασκήθηκε και προς την πολιτική και νομοθετική εξουσία, όσον αφορά την αδυναμία εκσυγχρονισμού του παρόντος κανονιστικού πλαισίου σχετικά με την «κάλυψη» των εγκληματικών ειδήσεων, τη στιγμή που αυτό δε τηρείται ούτε από τα επίσημα όργανα άσκησης εξουσίας, όπως εν προκειμένω ο πρωθυπουργός. Αντίθετα, η «Espresso» δεν προχώρησε σε κανενός είδους ελεγκτική κριτική, αλλά αρκέστηκε στην είδηση της αποφυλάκισης Μυλωνά, μεταδίδοντας τις σχετικές λεπτομέρειες (ύψος εγγύησης κ.λπ.). Η τελευταία αυτή ενότητα, αποτέλεσε και έναν από τους βασικούς παράγοντες επιλογής της συγκεκριμένης περίπτωσης, αφού δεν εντάσσεται στις συνήθεις εγκληματικές ειδήσεις. Εν αντιθέσει αποτέλεσε βάση δημοσίου διαλόγου για μια σειρά, άσχετων με την εγκληματική είδηση αυτή καθ' εαυτή αλλά σημαντικών, ζητημάτων, αναδεικνύοντας τον κύριο ρόλο της δημοσιογραφίας που είναι η άσκηση ελέγχου, κριτικής και πίεσης προς τις επίσημες Αρχές.

Εν κατακλείδι, η παρούσα εργασία μπορεί να καταλήξει σε ένα κοινό για αντίστοιχα εγχειρήματα συμπέρασμα: την ανάγκη διαρκούς επιμόρφωσης και κατάρτισης των επαγγελματιών δημοσιογράφων, που θα λειτουργήσει προληπτικά στην κατά το δυνατόν πιο ορθολογική επίλυση ηθικών –και μη –συγκρούσεων, και την ανάγκη σχηματισμού ελεγκτικών οργάνων και μηχανισμών, που θα αναλάβουν την κατασταλτική ρύθμιση αυτών. Πανθομολογουμένως, διανύουμε την εποχή του επαναπροσδιορισμού της δημοσιογραφικής δράσης, όπου, μεταξύ άλλων, η προσέγγιση προς την ηθική έχει μεταβληθεί, κινούμενη προς μια πιο σχετική μορφή της. Το ίδιο ισχύει και για την

αντιμετώπιση των εγκληματικών ειδήσεων. Η στάθμιση των συμφερόντων θα πρέπει να γίνεται με προσοχή και αξιακή ιεράρχηση, έχοντας ως κοινώς αποδεκτή αρχή ότι η «*η ενότητα άνθρωπος – χώρος – δράση μπορεί μόνο να ερμηνεύσει το έγκλημα*» (Πανούσης, 2010).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασιάδης, Η. (2011). Ιδιωτικός χώρος και μέσα ενημέρωσης: η ελληνική περίπτωση, Στο Στέλιος Παπαθανασόπουλος (Επιμ.) *Τα μέσα επικοινωνίας στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Καστανιώτης.

Αναγνωστόπουλος, Η. (2009). *Η ποινική προστασία της προσωπικότητας έναντι των ΜΜΕ*, Νομικό Βήμα, 57.

Δεληγιάννη, Ε. (2004). *Ηθική των ΜΜΕ: Δημοσιογραφική Δεοντολογία*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Ισάρη, Φ. & Πούρκος, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογή στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

Καρύδης, Β. (2010). *Όψεις Κοινωνικού Ελέγχου στην Ελλάδα Ηθικοί Πανικοί: Ποινική Δικαιοσύνη*, Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Κωνσταντινίδου, Χρ. (2001). *Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος: η εγκληματικότητα των Αλβανών μεταναστών στον Αθηναϊκό Τύπο*, Αθήνα - Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Λαμπροπούλου, Ε. (1997). *Η κατασκευή της Κοινωνικής Πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μήτρου, Λ. (2012). *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Πανούσης, Γ. (1999). *Εγκληματολογία, εγκληματολογική έρευνα & μέσα μαζικής ενημέρωσης*, Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Πανούσης, Γ. (2010). *Ένοχοι και Ενοχές*, Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Παπαθανασόπουλος, Στ. (1997). *Η δύναμη της τηλεόρασης*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

Παπαθανασόπουλος, Στ. & Γιαννακουλόπουλος, Α. (2006). *Τηλεόραση και βία: απεικονίσεις των σκηνών βίας στην Ελληνική τηλεόραση, Ζητήματα Επικοινωνίας (4)*.

- Παπαθανασόπουλος, Στ. & Α. Γιαννακουλόπουλος (2014). Τηλεόραση και Βία: Απεικονίσεις σκηνών βίας στην ελληνική τηλεόραση. *Ζητήματα Επικοινωνίας 18-19*, 69-86.
- Σταθάκης, Γ., Παππά, Β. (2011). *Το παιδί ως δέκτης και θεατής βίας. Ο ρόλος των ΜΜΕ και η γονική διαμεσολάβηση*, Τετράδια Ψυχιατρικής (τ.115)
- Χαραλαμπίκης, Α. (2010). ΜΜΕ και προσβολή προσωπικότητας – Ποινικές διαστάσεις, *Ποινική Δικαιοσύνη 2/2010*, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Χρονάκη, Δ. (2018). *Δημοσιογραφική δεοντολογία και ηθική*, Πάτρα, e-book για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Σύγχρονες Δημοσιογραφικές Σπουδές» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.
- Aalbers, M. (2009). Geographies of the financial crisis. *Area*, 41 (1), 34-42.
- Barker, M. and Petley, J. (2001). 'From Bad Media Violence Research to Good: A Guide for the Perplexed', in Barker, M. and Petley, J. (eds.) (2001) *Ill Effects: The Media/Violence Debate*, second edition, London: Routledge.
- Bennett, W. L. (2016). *News: The politics of illusion*. Chicago: University of Chicago Press.
- Buckingham, D. (2002). Rethinking the media's effects on children. Στο Barker, M., & Petley, J. (Eds.). *Ill effects: The media violence debate*, London: Routledge.
- Burr, V. (2015). *Social constructionism*. London: Routledge.
- Carsten, R., Stanyer, J., Scherr, S. and Legnante, G. (2012), *Hard and Soft News: A Review of Concepts, Operationalizations and Key Findings*, *Journalism* 13 (2): 221-239.
- Chronaki, D. (2013). Young people's accounts of experiences with sexual content during childhood and teenage life. *The Communication Review*, 16(1-2), 61-69.
- Cohen, S. (2002). 'Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers', London: Routledge.
- Colbran, M. (2014). *Media Representations of Police and Crime: Shaping the Police Television Drama*, Palgrave MacMillan.

- Conboy, M. (2013). *The language of the news*. Routledge.
- Davies, P., Francis, P., Greer, C. (2007). *Victims, Crime and Society*, Sage Publications Ltd; 1st edition.
- Deuze, M. (2011). Δημοσιογραφία και διαδίκτυο. Στο Στέλιος Παπαθανασόπουλος (Επ. Ditton, J., Chadee, D., Farrall, S., Gilchrist, E. and Bannister, J. (2004). From Imitation to Intimidation: A Note on the Curious and Changing Relationship Between the Media, Crime and Fear of Crime', *British Journal of Criminology*, 44, 4: 595–610. μ.) *Τα μέσα επικοινωνίας στον 21ο αιώνα*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Gauntlett, D. (2001). 'The Worrying Influence of 'Media Effects' Studies', in Barker, M. and Petley, J. (eds.) (2001) *Ill Effects: The Media/Violence Debate*, second edition, London: Routledge.
- Greer, C. (2010), *Crime and Media: A Reader*, Routledge Student Readers
- Guest, G., MacQueen, K., Namey, E. (2012). *Applied Thematic Analysis*, SAGE Publications Ltd.
- Hayes, A., J. Singer & J. Ceppos. (2007). Shifting Roles, Enduring Values: The Credible Journalist in a Digital Age. *Journal of Mass Media Ethics* 22(4)
- Hermida, A. (2012). Social Journalism: Exploring how social media is shaping journalism. In Siapera, E. & A. Veglis (Eds.), *The Handbook of Global Online Journalism*, Susse: Wiley-Blackwell
- Hovardas, T. (2014). Playing With Fire in a Pre – Election Period: Newspaper Coverage of 2007 Wild Fires in Greece, *Society & Natural Resources: An international journal*, 27:7, 689-705.
- Huesmann, R. & Taylor, D. (2006). The role of Media violence in violent behavior, *Annual Review of Public Health*
- Jewkes, Y. (2004). *The construction of Crime News*, Sage Publications.
- Knight, D. M. & Stewart, C. (2016). Ethnographies of austerity: temporality, crisis and affect in Southern Europe. *History and Anthropology*, 27 (1), 1-18.

- Kuldova, T. (2018). When elites and outlaws do philanthropy: On the limits of private vices for public benefit. *Trends in Organized Crime*, 21 (3), 295-309.
- Livingstone, S., Allen, J., Reiner, R., (2001). *The audience for crime media 1946-91: a historical approach to reception studies*. Communication Review, 4 (2).
- McLaughlin, Eugene (2004). Recovering blackness/repudiating whiteness: the Daily Mail's construction of the five white suspects accused of the racist murder of Stephen Lawrence. In, Murji, Karim and Solomos, John (eds.) *Racialization: Studies in Theory and Practice*. Oxford, GB.Oxford University Press.
- McNair, B. (2012). *Journalism and democracy: An evaluation of the political public sphere*. London Routledge.
- Majid, Y. (2012). *Crime, media and the will-to-representation: Reconsidering relationships in the new media age*, Article in Crime Media Culture 8(3).
- Marchand, P., Burguet, A., Fourquet-Courbet, M.-P., Ginet, A., Girard, F., Py, J., Van Dijk, T.A. (2006). *Κοινωνική Ψυχολογία των Μ.Μ.Ε.*, Λυμπεροπούλου Α. (Επιμ.), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Reiner, R. (2007). *Media made criminality: the representation of crime in the mass media*. In: Maguire, M, Morgan, R and Reiner, Robert, (eds.) *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford University Press, Oxford, UK.
- Seaton, J. (2011). Δημόσιο, ιδιωτικό και μέσα ενημέρωση. Στο Στέλιος Παπαθανασόπουλος (Επιμ.) *Τα μέσα επικοινωνίας στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Stetson, K. & Sullivan, R. (2001). *Crime, Risk and Justice*,
- Surette, R., (2015). *Through bite: A case study of the social construction of a crime and justice concept*, article in Crime Media Culture.
- Surette, R. & Gardiner-Bess, R. (2014). *Media, entertainment and crime – Prospects and concerns*, in Arrigo, B. & Bersot, H. (2014), *The Routledge Handbook of International Crime and Justice Studies*, Routledge Taylor & Francis Group, London & New York.
- Thussu, D.K. (2008). *News as entertainment: The rise of global infotainment*. London: Sage.

Trigg, A. B. (2001). Veblen, Bourdieu and conspicuous consumption. *Journal of economic issues*, 35 (1), 99-115.

Trottier, D., Fuchs, C. (2014). *Social Media, Politics and the State: Protests, Revolutions, Riots, Crime and Policing in the Age of Facebook, Twitter and YouTube*, Routledge Research in Information Technology and Society. Wilkins L. & Brennen B. (2004). *Conflicted Interests, Conflicted Terrain*. Journalism Studies 5(3).

Reinemann, C., Stanyer, J., Scherr, S. & Legnante, G. (2012). Hard and soft news: A review of concepts, operationalizations and key findings. *Journalism*, 13 (2), 221-239.

Διαδικτυακές πηγές

<http://astynomia.gr/newsite.php?&lang=>

<https://www.protothema.gr/greece/article/889153/serial-killer-stin-kupro-o-nikos-metaxas-xulokopise-mehri-thanatou-tin-30hroni-apo-to-nepal/>

Espresso:

<https://www.espressonews.gr/cover-story/2018/11/178878/hryso-paidi>

<https://www.espressonews.gr/reportaz/2018/11/178877/giot-sampanies-kai-vila-me-pisina-gia-ton-rihardo>

<https://www.espressonews.gr/reportaz/2018/11/178904/hrysa-deals-stis-ohthes-toy-vosporoy>

<https://www.espressonews.gr/cover-story/2018/11/178905/gnostos-paroyasiastis-mplegmenos-me-ti-mafia-toy-hrysoy>

<https://www.espressonews.gr/reportaz/2018/12/178947/i-eforia-kai-o-vasilias-toy-hrysoy>

<https://www.espressonews.gr/reportaz/2018/12/178959/o-rihardos-sto-keli-33-me-allilokarfomata>

<https://www.espressonews.gr/reportaz/2018/12/179095/antepithesi-me-prosfyges>

<https://www.espressonews.gr/reportaz/2018/12/179194/vgaini-exo-o-rihardos>

<https://www.espressonews.gr/reportaz/2018/12/179369/free-rihardos-me-hrysi-eggyisi>

<https://www.espressonews.gr/reportaz/2018/12/179400/ektos-fylakis-o-rihardos-den-eho-kanei-kati-paranomo>

Η Καθημερινή:

<https://www.kathimerini.gr/392370/article/epikairothta/ellada/sklhroi-antie3oysiastes-oi-lhstes-me-ta-mayra>

<https://www.kathimerini.gr/997484/gallery/epikairothta/ellada/xryses-doyleies-gia-to-kyklwma-la8remporwn---apokalyptikoi-dialogoi-ti-anaferoyn-ta-epishma-dikastika-eggrafa>

<https://www.kathimerini.gr/997863/article/epikairothta/ellada/a8wos-dhlwnei-o-idiokthths-alycidas-enexyrodaneisthriwn-gia-to-kyklwma-la8remporias-xrysoy-vinteo>

<https://www.kathimerini.gr/997995/opinion/epikairothta/politikh/enas-andrias-gia-ton-rixardo>

<https://www.kathimerini.gr/998010/article/epikairothta/ellada/kat-antiparastash-e3etash-me-ton-syrio-sygkathgoroymeno-toy-zhta-o-rixardos-d-mylwnas>

<https://www.kathimerini.gr/997998/opinion/epikairothta/politikh/proswpa-ths-evdomadas>

<https://www.kathimerini.gr/998012/article/epikairothta/ellada/ta-enexyrodaneisthria-ths-geitonias-eixan-f8asei-tis-6000>

<https://www.kathimerini.gr/998011/article/epikairothta/ellada/oi-xryses-doyleies-o-rixardos-kai-o-vlaxos>

<https://www.kathimerini.gr/998291/article/epikairothta/ellada/aithma-apofylakishs-toy-enexyrodaneisth---rixardoy---gkafa-megatonwn-me-th-dikografia>

<https://www.kathimerini.gr/998701/article/epikairothta/ellada/apofylakish-zhtoyn-oi-kratoymenoi-gia-thn-ypo8esh-la8remporias-xrysoy>

<https://www.kathimerini.gr/999166/opinion/epikairothta/politikh/h-ypo8esh-toy-k-r>

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.